

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ "ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ.,

ΑΘΗΝΑΙ

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 1941

ΑΡΙΘ. 27.

Η ΕΚΔΗΛΩΣΙΣ

Νά ἀρχίσῃ ἡ στήλῃ αὐτὴ μὲ μίαν ἀπολογία; Νά ζητήσῃ νά δικαιολογηθῇ διότι θά ἀσχοληθῇ, ἄλλην μίαν φοράν, μὲ τὴν ἐπικαιρότητα, ὅπως ἐμφανίζεται εἰς τὸν ἑλληνικὸν λαόν, ὡς σύμπλεγμα ζητημάτων συντηρήσεως, πού ἀπορροφοῦν τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸν ἀποσποῦν ἀπὸ ἡρέμους φιλοσοφικοὺς στοχασμοὺς; Ἄλλὰ φοβούμεθα μήπως, πρὸς τὴν ἀντίστροφον κατεύθυνσιν θά ἔπρεπε νά στραφῇ ἡ ἀπολογία, καὶ ἐκεῖνο πού θά ἔπρεπε νά δικαιολογηθῇ εἶναι ἡ ἀνεπαρκὴς, ἴσως, ἔρευνα τῶν προβλημάτων πού συνεπάγονται αἱ σημεριναὶ συνθήκαι τῆς ζωῆς, ἡ ἀπὸ πνευματικῆς σκοπιᾶς ἐξέτασίς των.

Διὰ τὸν ἄνθρωπον ἄλλως τε, διὰ τὸν ὁποῖον ἡ σκέψις δὲν εἶναι τρόπος φυγῆς ἀπὸ τὴν πραγματικότητα ἢ διαφυγῆς ἀπὸ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν νόμων τοῦ πνεύματος ἐπὶ τῆς πραγματικότητος τῆς καθημερινῆς ζωῆς, αὐτὴ ἡ καθημερινὴ πραγματικότης εἶναι τὸ πεδίον, εἰς τὸ ὁποῖον τὸ πνεῦμα ζῆ, ἐνεργεῖ, διαδίδει τὰ χαρίσματά του, διέρχεται εὐεργετῶν, ὅπως διήλθεν εὐεργετῶν τῆς πνευματικῆς ζωῆς ὁ Ἄρχηγός. Δυνατὸν οἱ φιλοσοφοῦντες νά διακρίνουν μεταξύ «ὕπαρξεως» τῶν αἰσθητῶν καὶ «ἰσχύος» τῶν νοητῶν κόσμων. Διὰ συστηματικούς λόγους γινομένη τοιαύτη διάκρισις, δὲν πρέπει νά μᾶς κάμῃ νά παραγνωρίσωμεν τὴν ἀλήθειαν, ὅτι ἡ ἰσχύς τῶν πνευματικῶν ἀξιών ἀκριβῶς ἐπάνω εἰς τὸν αἰσθητὸν κόσμον τῆς καθημερινῆς ζωῆς τῶν ἀν-

θρώπων ἐκδηλοῦται, καὶ ὅτι ὁ ἄνθρωπος τοῦ Πνεύματος, ὀφείλει νά ὑπηρετήσῃ καὶ νά θεραπεύσῃ τὴν σημερινὴν ζωὴν καὶ εἰς τὰς ὕλικὰς τῆς ἀκόμῃ ἐκφάνσεις, ἂν θέλῃ νά εὐρίσκειται μέσα εἰς τὸν κόσμον τοῦ Πνεύματος. Ὁ θεῖος νόμος τῆς ἀγάπης, τῆς ἐμπράκτου ἀγάπης, τῆς μέχρις αὐτοθυσίας ἀγάπης, ἀποτελεῖ διὰ τὸ οἰκοδόμημα τῶν πνευματικῶν ἀξιών, ὅτι τὸ ἔδαφος διὰ τὸ σπῖτι μας. Καὶ τὸ κλείσιμο εἰς τὰς σφαίρας τοῦ Πνεύματος μὲ λιποταξίαν ἀπὸ τῆς ἀγάπης τὸ προσκλητήριον ἀποτελεῖ δεινὴν κατὰ τῶν Πνευματικῶν ἀξιών ὕβριν.

Καὶ τὸ προσκλητήριον αὐτὸ τὸ ἀκούετε παντοῦ ὅπου στραφῆτε. Παντοῦ ἡ ζωὴ προσκαλεῖ εἰς τῆς Ἀγάπης τὴν ἐκδήλωσιν. Παντοῦ εὐκαιρία διὰ τὸν πνευματικὸν ἄνθρωπον νά ἐκδηλώσῃ τὴν δύναμιν τοῦ πνεύματος. Εὐκαιρία ποικίλαι, ἀλλ' ἐξ ἴσου ἐπιτακτικαὶ ὄλαι. Εὐκαιρία, αἱ ὁποῖαι δύνανται νά εἶναι πηγὴ εὐλογίας ἢ πηγὴ κατάρτας, ἀναλόγως τῆς στάσεως τὴν ὁποῖαν θά τηρήσωμεν ἀπέναντί των.

Θά χρειασθῇ ἴσως νά θυσιάσωμεν πρὸς τοῦτο καὶ κάμποσον καιρὸν ἀπὸ ἐκεῖνον πού διαθέτομεν—ἢ ὑποτίθεται ὅτι διαθέτομεν—διὰ μελέτας θεωρητικὰς. Δὲν ἐχάλασεν ὁ κόσμος! Καιρὸς παντὶ πράγματι! Τώρα εἶναι καιρὸς εὐεργετικῆς ἐνεργείας, συμπόνειας, βοηθείας, εἰσω, μὲ δύο λόγους συμμετοχῆς εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ ἄλλου. Δὲν πειράζει ἂν πρὸς

Τὸ Θέλω τῆς Ζωῆς

ΖΟΥΓΚΛΑ ;

(Ἡ ἱστορία αὐτὴ—προειδοποιούμε, ὁσους θὰ ἤθελαν νὰ διατυπώσουν δισταγμούς, ὅτι ἀποδίδεται ἐκ τοῦ φυσικοῦ—παρ' ὅλο πού ἐγινε στὴν ἐποχὴ ἐνὸς παλαιοῦ πολέμου δὲν παύει νὰ εἶναι ἐπίκαιρη).

Τὸ ἴδιο μεγάλο γεγονός τοὺς ἀπλαξε ἀπὸ τὴς συνειδησόμενες τῶν ἀπασχολήσεως. Ὁ ἕνας κατέβασε στὸν κυλινδρῶμό του τὸν διακόπτη γι' οἱ μύλοπετρέες του σταμάτησαν τὸ ἄλεσμα. Ὁ ἄλλος ἄφησε τὴν τσάντα μὲ τοὺς καταλόγους, τὴς ἀπουσίες, τὰ μνηθένια καὶ τὴν Πλαῖδα στὴ διδασκαλικὴ του ἔδρα. Ὁ τρίτος ξετρώπωσε ἀπὸ ἕνα τραπεζιτικὸ γκισέ. Ὁ ἄλλος γδύθηκε καὶ πέταξε μακρὰ τὴν ἄσπρη μπλουζα τοῦ ἱατροῦ του. Καὶ βρέθηκαν ἐνωμένοι σὲ ὑποχρεωτικὸ συνοικέσιο—τέτοιες ἀναγκαστικὲς γνωριμιές δὲν εἶναι ἀγνωστες σὲ ὁσους ἔζησαν τὴ στρατιωτικὴ ζωὴ.

Ἄν δὲν γινότανε ὁμοῦ ὁ πόλεμος, κανεὶς τοὺς δὲν θὰ εἶχε τὴν ὄρεξι νὰ σφίξῃ τὸ χέρι τοῦ ἄλλου σὲ μιὰ ἐκούσια γνωριμία. Διαφορετικοὶ κόσμοι, διαφορετικὰ γούστα. Παρ' ὅλ' αὐτὰ ἀναγκάστηκε—ἡ ὑποχρεωτικὴ συμβίωσις βλέπετε—ὁ μυλωνᾶς νὰ

προσέξῃ στὰ ἀποσπάσματα τῶν «κλασικῶν» ἐπειδὴ τὸ ἤθελε ὁ καθηγητὴς, ὁ τραπεζικὸς νὰ πλένῃ τὰ χέρια του «πρὸ τοῦ φαγητοῦ» ἐπειδὴ ἔτρωγε ἀπὸ κοινὴ μὲ τὸ γιαιτρὸ καραβάνι καὶ ὅλοι νὰ μάθουνε πὼς ἀρχαῖο ἔθιμο δίνει στὸν μυλωνᾶ ὅ,τι ὑπόλοιπο ἄλευριοῦ μένει στὶς «πέτρες» ἀπὸ τὸ ἄλεσμα. Αὐτὲς ἦσαν ἀνώδυνες ὑποχωρήσεις. Γιατί οἱ καυγάδες δὲν σπάνιζαν. Τὰ «μοῦ» καὶ «σοῦ» τὰ εὐνοοῦσε ἡ λιγώτερο ἐπικίνδυνη καὶ σχετικῶς ἀνετη θέσι τῶν σὲ μιὰ ὑπηρεσία τῶν μετόπισθεν.

Ὁ γιαιτὸς ὁμοῦ ἦταν ξεχωριστὸς τύπος. Περίεργο! Ἐνῶ ἦταν ἀμέτοχος πάντοτε σὲ κάθε «γκορίνια», ἐνῶ οἱ ἄλλοι δὲν μόνοιαζαν ποτὲ μεταξὺ τους, τὸ καλὸ αὐτὸ στοιχεῖο στὸ σήμαφρομά τους, τοὺς ἔδινε στὰ νεῦρα. Ὅλες οἱ διαφωνίες τους ξεχνιόντουσαν, ἀρκεῖ νὰ ἀρχίξῃ ἡ κριτικὴ τοῦ γιαιτροῦ, ὅταν ἔλεγε κάτι.

Ἐξείνος προσπαθοῦσε νὰ τοὺς κἀνῃ.... ἐνέσεις πολιτισμοῦ.

—Βρὲ ἀμάν, λίγη ἀνθρωπιὰ, φώναζε μὲ τὴν βροντερὴ φωνὴ του ὅταν πιπίζαν ἀτέλειωτα ἀνεκδότα ἀνατριχιαστικῆς ἀδιαντροπιᾶς. Ἄν λέρανε ἕνας σας τὸν ἀέρα ὅπως γεμίζετε σεῖς μὲ δυσωδία τὸ ψυχικὸ ὄξυγόνο, θὰ τὸν πετούσατε ἔξω!

Φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ!

Ἄλλοτε εἶχε τὴν ὑπομονὴ νὰ τοὺς μιλάῃ γιὰ κάτι ἀνώτερο.

Τότε σπάθιζε ὁ καθηγητὴς, σὰν ἐκπρόσωπος τῶν ἄλλων στὴν σοφία. Ἄρχιζε ἡ κριτικὴ. Τραβοῦσε ὁ καθηγητὴς ἀπὸ τὰ

τοῦτο ἀφήσωμεν ὀλίγον τὰς θεωρητικὰς κατασκευάς, ἄν, διὰ νὰ ἀνοίξωμεν τὴν καρδιά μας, χρειασθῇ νὰ κλεισώμεν δι' ὀλίγον τὰ βιβλία, ἄν διὰ νὰ ἐτοιμάσωμεν ἔργον βοθησίας διακόψωμεν δι' ὀλίγον τὰς ἀφηρημένας σκέψεις. Τὸ ἐπιτακτικὸν εἶναι ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος νὰ φανῇ ἀξίος τῶν περιστάσεων, ἡ εὐεργετικὴ του ἐπίδρασις νὰ φανῇ ζωντανή—μέσα εἰς τὸν λαόν μας. Νὰ δείξῃ, ὅτι ἡ ἰσχὺς τῶν πνευματικῶν ἀξιών δὲν εἶναι μόνον εἰς λόγους, ἀλλὰ εἰς εὐεργετικὴν δύναμιν. Καὶ νὰ κάμῃ νὰ νοιώσῃ ἡ κοινὴ μας ζωντανὴν τὴν δύναμιν αὐτὴν τοῦ πνεύματος, τῶρα ὁπότε εἴπερποτε

ἄλλοτε τὴν ζητεῖ, τὴν δύναμιν αὐτὴν, ἐκδηλουμένην εἰς ἔργα ἀγάπης καὶ ἀλληλεγγύης.

Καὶ ἄν οἱ πνευματικοὶ ἄνθρωποι φανοῦν ἀξιοὶ τῶν σημερινῶν περιστάσεων, τότε ἀσφαλῶς τὸ θεωρητικὸν ἔργον τῆς αὔριον θὰ ἔχη εἰς τὴν κοινὴν μας δύναμιν καὶ ἀπήχσιν, τὴν ὁποῖαν ποτὲ ἄλλοτε ἴσως δὲν ἐγνώρισε.

Ἄπὸ τοὺς πνευματικὸς ἄνθρώπους τῆς σήμερον ἐξαρτᾶται κατὰ μέγα μέρος νὰ γίνουσι αἱ σημεριναὶ δυσχέρειαι πηγὴ εὐλογίας, ἀναγεννήσεως, νέας ζωῆς διὰ τὸν ἑλληνικὸν λαόν.

καροτσάκια τῆς παλαιοπωλικῆς σοφίας τὰ πάλῃ μοτιῖα κατὰ τῆς ιδεολογίας τοῦ γιατροῦ.—Καὶ ὁ μυλωνᾶς συμφωνοῦσε.... Καὶ οἱ ἄλλοι συμφωνοῦσαν....

Πρωτοφανές βέβαια νὰ συμφωνοῦν. Μὰ ἔφτανε ν' ἀρχίσῃ ἡ κριτικὴ τοῦ γιατροῦ καὶ τῶν ἰδεῶν του καὶ ξεχνιόντουσαν ὅλες οἱ διαφορῆς τῶν ἄλλων....

κριτικὴ τῆς συνελείας τοῦ γιατροῦ....

—σχολαστικότης!

κριτικὴ τῆς μαχητικότητός του....

—φανατισμός!

κριτικὴ τῆς πίστεώς του....

—θηροσκοληψία!

Καὶ ὕστερα... μάλῶναν οἱ κριτικοὶ ἐπὶ ὅλων τῶν λοιπῶν θεμάτων.

Ὁ συνασπισμός ἦταν μόνο κατὰ τοῦ ἀντικοινωνικοῦ γιατροῦ.

Θὰ ἔλεγε κανεὶς, ἂν τοὺς ἄκουγε, πὼς ἂν ἔλειπε ἀπ' τῆ μέση αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος κ' ὅσοι τοῦ μοιάζουν, ὅλα θὰ πήγαιναν φρίνα.

Ἰ Μὰ χρειάζεται νὰ κουραστῇ κανεὶς σὲ κοινωνιολογικὰς μελέτες, ὅταν ἀκόμη καὶ μερικὰ ἐλαφρὰ ἐπεισοδιάκια δίνουν τόσο χαρακτηριστικὰ σάτσα ἀπ' τὴν «κοινωνικὴ» ζωὴ τέτοιων κριτικῶν;

Χάριν ψυχαγωγίας, σὰς χαρίζω ἓνα τέτοιο στιγμιότυπο.

*

Ἀπροσδόκητη συνάντησις, ἔδωσε τὴν εὐκαιρίαν νὰ βρεθοῦν, μαζὶ πάλι, τώρα στὴν μεταπολεμικὴ ἐποχὴ μερικοὶ ἀπὸ τὴν ἴδια συντροφιά. Καὶ ὁ γιατρός.

Τὰ ξαναθυμήθηκαν.... Ἡ περασμένη ζωὴ ξανάρχεται στὸ μυαλὸ πρὸ ὄμορφῃ. Λησιμονήθηκαν τ' ἀγκάθια τῆς τοτινῆς συμβιώσεως

....ποῦ δὲν ἔπαψαν ὅμως νὰ τρυπᾶνε.

Ἄς τὰ ποῦμε ὅμως μὲ τὴν σειρά. Ὁ μυλωνᾶς εἶπε πὼς εἶχε τὸν «τόπο» γιὰ νὰ γίνῃ (σὴνψτε νὰ σὰς πῶ στ' αὐτὸ) μὰ γχιουβετσαῖα ἀναμνηστικῆ. Ἐπανηγύρισαν. Ὁ γιατρός δὲν μπορούσε νὰ ἀρνηθῇ. Λοιπὸν καλεῖσθε.... ἂ! συγγνώμην ποῦ σὰς ἐτρόμαξα,.... ὅχι δυστυχῶς στὸ γεῦμα, ἀλλὰ νὰ παρακολουθήσετε τὴν περιγραφή του... μὲ συγχωρεῖτε ἔ; Πρέπει κανεὶς νὰ εἶναι λεπτὸς σήμερα.

Στὸν «ρεφενέ» ἔβαλε καὶ ὁ ἥλιος μὰ

λαμπερὴ χειμωνιάτικη φωτοπλημμύρα. Ξελιγωμένα ἀπὸ τὴν ἀναβροχιά τοῦ φθινοπώρου τὰ χορταράκια ἔσπειδαν νὰ κερδίσουν ὅλο τὸ χαμένο καιρὸ, ρίχνοντας, ὕστερα ἀπὸ τὶς καθυστερημένες βροχές, ὅσο μπόι μπορούνε. Καὶ πρὶν λάθουν τὸν δρόμο γιὰ τὴν χύτρα ξαπλώνουν στὶς ἀνωμαλίες τοῦ ἐδάφους τῆς ἐξοχῆς τὸ πρὸ ξεκουραστικὸ χαλὶ γιὰ τὰ μάτια τῶν συνδαιτυμόνων. Ὅλα ἦλθαν δεξιὰ στὸν καταναλωτικὸ αὐτὸν συνεταρισμὸ τοῦ γχιουβετσοῦ... Ἡσαν ὁ μυλωνᾶς, ὁ καθηγητῆς, ὁ τραπεζιτικός, ὁ γιατρός καὶ ἄλλος ἕνας.

Θυμίσθηκαν στὴν ἀρχὴ μὲ καλὴ διάθεσις τὶς «γκρίνιες» τοὺς ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ποῦ ζοῦσαν μαζύ.

Ἦλθε τὸ γχιουβέτσι...

Ἦμι! Τί εἶνε αὐτό;!! Γάλατομπούρεχο! Τί νὰ πρωτοτοιμηθῆς. Τὴν πέτσα ποῦ εἶναι σὰν φύλλο μπακαλαῖα, τὸ ψαχνὸ ποῦ εἶναι σὰν λουκουμί.... (συγγνώμην... νὰ καταπῶ μὰ στιγμῆ!)

Συναγερομός!

Οἱ συνδαιτυμόνες σηκώθηκαν ὄρθιοι κραδαίνοντες μαχαίρια πηροῖνια, πιᾶτα. Ἡ ὑπηρεσία δὲν ἐφρόντισε νὰ τὸ διανείμῃ (κυρίως εἶπειν τῆς ἀπηγορευθῆ τόσο ἐμπιστευτικὴ ὑπόθεσις) καὶ τὰ ἔξαιλα πρόσπα τῶν ἐταίρων τοῦ γεύματος ἔσκυψαν σὲ κύκλο πάνω ἀπὸ τὸ ταψί. Ἀλλὰ ὅπως ἦταν φυσικὸ, δὲν μπορούσε ἡ διανομὴ νὰ γίνῃ ἀπὸ ὅλους μαζί, συγχρόνως, καὶ μέσα στὸν περιορισμὸν χώρου τοῦ ταψιοῦ.

Θὰ ἦταν ἀστεία ἂν δὲν γινόντουσαν στὰ σοβαρά....

Ξεχάστηκαν ἐθιμοτυπίες ἐπιφανειακές, σεῖς καὶ σὰς.

Ἡ ἰδέα ὅτι ὁ καθένας πληρώνει ἑσθυνη τὴν εὐγένεια ἢ τὴν ψευτοεγένεια...

Δὲν τὸ πιστεύετε;

Καὶ ὅμως κάποιος εἶδε ἀνάλογη σκηνὴ καὶ στοῦ... Ζόναρς!

Ὁ γιατρός κῆτιάζε μὲ μειδίαμα ποῦ ἀρχίζε νὰ γίνετα ἀνήσυχο. Ἡ «ἀντικοινωνικότης» του δὲν τοῦ ἐπέτρεπε βέβαια νὰ ἀναμνηθῇ. Τὰ πηροῖνια ὅλων εἶχαν ἦδη ἐμπιχθῆ στὸ καλλιτέρο κομάτι....

Ἀρχισαν νὰ κυτᾶζονται ἀγριεμένοι σὰν γάτοι. Καὶ αὐτὸ τὸ δίκαιον τοῦ ἰσχυροτέρου ἦταν ἀδύνατο νὰ ἐφαρμοσθῇ ὁ

Επίκαιρα

ΤΟ ΔΙΔΑΓΜΑ ΤΟΥ ΘΕΡΟΥΣ

Καθ' ὃν χρόνον εισερχόμεθα εἰς τὸν χειμῶνα μὲ τὰ προβλήματα τὰς δυσχερείας καὶ τοὺς φόβους τοῦ δημιουργεῖ δὲν βλέπτει, ἀσφαλῶς, μίᾳ ἀνάμνησιν σχετική μὲ τοὺς φόβους τοὺς ὁποίους τὸ καλοκαίρι εἶχε δημιουργήσει.

Πράγματι ἡ εἴσοδος τοῦ θέρους εἶχε δημιουργήσει, ὀλιγώτερον ἴσως εἰς τὸ πολὺ κοινόν καὶ περισσώτερον εἰς τοὺς εἰδικούς καὶ τοὺς ἀρμοδίους, τὴν ἀνησυχίαν καὶ τὴν μέριμναν, μήπως αἱ ἐξαιρετικά συνθήκαι ὑπὸ τὰς ὁποίας ἡ χώρα μας διετέλει εὐνοήσουν τὴν ἐξάπλωσιν ἐπιδημικῶν νόσων. Καὶ εἰς καθὼς καιροὺς τοιοῦτος κίνδυνος ὑφίσταται εἰς τὴν χώραν μας, διὰ λόγους κλίματος καὶ διὰ λόγους σχετικoὺς πρὸς τὰς ἐν γένει ὑγιεινὰς συνθήκας τῆς διαβίωσης τοῦ λαοῦ μας. Ἀλλὰ αἱ ὅλως ἐξαιρετικά συνθήκαι ὑπὸ τὰς ὁποίας ὑπεδεχόμεθα τὸ θέρος αὐτὸ ἐνέτεινον εἰς τὸ ἐπακρον τὸν κίνδυνον. Ἰκακὰί συνθήκαι στεγασεως μεγάλου πλήθους οἰκογενειῶν, ἀτακτος διαβίωσις, δυσχέρεια συγκοινωνιῶν καὶ ἐπομένως καὶ λήψεως γενικωτέρων μέτρων πρὸς καταπολέμησιν τῆς νόσου, ἐξάντλησις γενική, νοσογόνοι ἐστίαί πολλαί καὶ ποικίλαι, δημιουργηθεῖσαι ἐκ τῶν πολεμικῶν γεγονότων, ὅλα αὐτὰ ἐδημιουργοῦν φόβους καὶ ἀνησυχίας, ὄχι ἀλόγους βεβαίως!

τὰν ὁ ἓνας τραβοῦσε τὸ κομμάτι, οἱ ἄλλοι πατοῦσαν φρένο μὲ τὰ πηροῦνια τους!

Ἔπρεπε λοιπὸν ἓνας νὰ τὸ μοιράσῃ.

Ἀλλὰ ἤθελαν ὅλοι τὸν διορισμό!

Ἀδιέξοδον!

Ἔδῳ σὲ θέλω. Ἀπ' τὰ μικρὰ πάρε καὶ κατέλαβε γιὰ τὰ μεγάλα...

Γιὰ τίς μεγάλες συγκρούσεις, γιὰ τὰ μεγάλα συμφέροντα.

Σὰν νὰ τὸ συμφώνησαν τότε ἔστρεψαν τὰ μάτια στὸν γιατρό.

Μήπως γιὰ νὰ τοῦ κάνουν κριτική;

Ὅχι δά! Ἔδῳ σκοτωνόμαστε, καλέ. Πρέπει κάποιος νὰ μᾶς σώσῃ. Ἄς εἶναι καί... ἀκοινώνητος.

— Ἰδεώδης λύσις, φωνάζει ὁ καθηγητής,

Καὶ ὅμως! Τὸ καλοκαίρι ἦλθε καὶ παρήλθε, εἰσερχόμεθα εἰς τὸν χειμῶνα, καὶ κανεὶς ἀπὸ τοὺς φόβους αὐτοὺς δὲν ἐπραγματοποιήθη. Ὅχι μόνον ἐπιδημία οὐδεμία ἐσημειώθη, ἀλλὰ οὐδὲ ἔντασις τῶν ἐνδημικῶν λεγομένων νόσων. Ὅπως τὰ ἀρμοδίως συλλεγόμενα στοιχεῖα καταδεικνύουν, κατὰ τὸ περασμένον θέρος ἡ νοσηρότης εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲν ἦτο μεγαλύτερα ἀπὸ τὸν μέσον ὄρον τὸν ὁποῖον κατ' ἔτος δεικνύουν αἱ στατιστικά. Καὶ οἱ φόβοι καὶ αἱ ἀνησυχία διεψεύσθησαν, χωρὶς βεβαίως νὰ λυποῦνται διὰ τὴν διάψευσιν ἐκεῖνοι ποὺ ἐξεδήλωσαν τὰς ἀνησυχίας.

Καὶ ὁ χειμὼν λοιπὸν ἐμπνέει τοὺς φόβους του. Καὶ οἱ φόβοι δὲν εἶναι βεβαίως ἄλογοι. Ἀλλὰ διατί τάχα νὰ μὴν ἀντλήσωμεν ἀπὸ τὸ διδάγμα τοῦ θέρους τὴν ἐλπίδα ὅτι καὶ οἱ φόβοι οἱ ἀφορώντες εἰς τὰς συνθήκας διαβίωσης τοῦ λαοῦ μας κατὰ τὸν χειμῶνα θὰ διαψευσθοῦν καὶ αὐτοὶ μὲ τὴν σειράν των;

ΑΦΕΤΗΡΙΑ ΚΑΙ ΤΕΡΜΑ

Ἐπὶ τὸν τίτλον «μάρτυρες τῆς ἀμφιβολίας» τὸ περιοδικὸν «Das Reich» δημοσιεύει ἄρθρον τοῦ Kurt Liebmann ἀφιερωμένον εἰς τὰ τελευταίως ἐκδοθέντα ἀπομνημονεύματα (ἢ μάλλον ἐξομολογήσεις, Selbstbekenntnisse) τοῦ Franz Overbeck. Ὁ Ὁσερμπεκ ἀνήκεν εἰς τὸν γνωστὸν

Ξεκαρφώνοντας τὸ πηροῦνι του, στὸν γιατρό ἐμπιστεύομαι!

— Δὲν θ' ἀδικηθῆ κανεὶς, συμπληρώνει ὁ μυλωνᾶς, τραβῶντας τὸ μαχαίρι του.

— Ἀ, ἂν πρόκειται γιὰ τὸν γιατρό, μάστα λέει ὁ τρίτος, ἀφίνοντας τὸ ταμί....

Καὶ ὑποχρεωμένους ἀπὸ τὴν παμψηφία ὁ γιατρός σώζει τὴν κατάστασιν, προσθέτωντας στὴν δικαιοσύνη του τὴν ἰκανότητα τοῦ ἀνατόμου.

Καὶ ὁ γιατρός μὲ κέφι:

— Ἄν ἔλειπαν καὶ μερικοὶ «ἀκοινώνητοι». Ἄν ἦταν καὶ κάτι σοβαρότερο!

....Δὲν θὰ χρεοιάζοτανε καὶ μακρυνὸ ταξιίδι γιὰ νὰ δῆ κανεὶς τὴ ζουγκλα!

συμπληρώνει ἀπὸ τὴν θέσιν του ὁ

τύπον τῶν ὀρθολογιστῶν ἐκείνων θεολόγων, οἱ ὅποιοι κατώρθωσαν νά κάμουν θεολογίαν χωρίς Θεόν, φανταζόμενοι ὅτι τοιούτου εἴδους μαγειρεύματα ἀποτελοῦν ἐπιστήμην. Ἐξέκίνησε εἰς τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τὴν ἰδίαν περίπτω ὀρθολογιστικὴν ἀφετηρίαν μὲ τὸν Χάρνακ, μὲ τὸν ὅποιον ὁμοῦς τὸν ἐχώριζεν ὀξεία προσωπικὴ ἀντιπάθεια, ἢ μᾶλλον ἔχθρα. Ἀλλὰ ἐπροχώρησε παραπέρα εἰς τὰς συνεπείας. Μὲ τὴν γνωστὴν ἀσύδοτον διακλήρυξιν, τὴν ὅποιαν ἀκούει κανεὶς ἐδῶ καὶ εἰς οἰονδήποτε ἐπαρχιακὸν καφενεῖον, ὅτι «ἡ γνῶσις ἐξεθρόνισε μέσα μου τὴν Πίστιν», ὁ Ὄθερμπεκ ἠθέλησε νά γίνῃ κήρυξ τῆς καθαρᾶς, ἄς ποῦμε, τῆς ἐλευθέρως ἀπὸ τὴν Πίστιν γνώσεως μέσα εἰς τὰ πεδία τῆς θεολογίας. Καὶ τὸ ἔργον του ἤρχισε κατὰ τὸν γνωστὸν τρόπον, ἀρνούμενος πᾶν ὅ,τι ἀποτελεῖ τὸ περιεχόμενον τῆς Χριστιανικῆς θεολογίας.

Αὐτὸ ἦτο τὸ ζεκίνημα τῆς σταυροφορίας τῆς γνώσεως, τῆς ἐπιστήμης, ποῦ ἐπρόκειτο νά ἐλευθερωθῆ ἀπὸ τὴν πίστιν. Καὶ τὸ τέρμα; Τὸ τέρμα ὑπῆρξεν ἡ τυφλῆ, ἄβουλος, ὀλοκληρωτικὴ ὑποταγὴ τοῦ πνεύματος εἰς ἐκεῖνον ὁ ὅποιος διεξεδίκει αὐθεντίαν προφήτου, ἐνῶ συγχρόνως ἐκήρυττε τὴν ἀποστασίαν ἀπὸ τὴν παράκλησιν τοῦ προφητικοῦ λόγου τῆς Βίβλου. Εἰς τὸν Νίτσε. Ἐν ὀνόματι λοιπὸν τῆς «γνώσεως» ὁ θεολόγος αὐτὸς συγγραφεὺς ἀπηνήθη τὴν Πίστιν εἰς τὸν Χριστὸν διὰ νά καταλήξῃ νά πιστεύσῃ τυφλὰ εἰς τὸν κατ' ἐξοχὴν ἐχθρὸν τῆς γνώσεως καὶ τῆς ἐπιστήμης, ἄφησε τοὺς προφήτας τῆς ζωῆς τῆς δυναμειῶς καὶ τῆς χαρᾶς διὰ νά παραδοθῆ σὰν μικρὸ παιδάκι εἰς τὸν τραγικὸν «προφήτην» (ἔτσι τὸν ἀποκαλεῖ) τῆς ἀνήσειως, τῆς ἀπογοητεύσεως, τῆς δραματικῆς ἀντιφατικῆς ζωῆς, ποῦ κατέληξεν, ὡς γνωστὸν, εἰς τὸ φρενοκομεῖον!

ΜΑΡΤΥΡΙΟΝ ΤΗΣ ΑΜΦΙΒΟΛΙΑΣ

Ἐννοεῖται ὅτι τὸ τέρμα αὐτὸ, εἰς τὸ ὅποιον κατέληξεν ἡ τόσον πομπώδης ἀναζήτησις τῆς ἐλευθέρως ἀπὸ τὴν πίστιν «γνώσεως» δὲν ἦτο δυνατὸν νά εἶναι ἰκανοποιητικὸν διὰ τὸν Ὄθερμπεκ παρά μόνον δι' ὀλίγον χρόνον. Ἀφ' ἧς ἰδίως, ἡ φρενικὴ νόσος ἀπὸ τὴν ὅποιαν ὑπέφερον ὁ Νίτσε ἐξεδηλώθη καὶ κλινικῶς, ὁ Ὄθερμπεκ κυριολεκτικῶς τὰ ἔχασε. Τί νά κάμῃ τώρα;

Νά γυρίσῃ εἰς τὴν Πίστιν; Εἶχε κόψῃ μέσα του κάθε δυνατότητα ἐπιστροφῆς. Νά βρῆ ἄλλον «προφήτην» τύπου Νίτσε; Πολὺ ἀργὰ πλέον. ἤρχισε παραπαίων καὶ ἡ ζωὴ του πλέον εἶναι τὸ μεγάλο δράμα τῆς ἀμφιβολίας, τοῦ ψυχικοῦ κενοῦ ποῦ δημιουργεῖ ἢ ἐν ἐπιγνώσει ἀρησις.

«Μάρτυρες τῆς ἀμφιβολίας!» Ὁ χαρακτηρισμὸς αὐτὸς τὸν ὅποιον δίδει εἰς τὸ ἄρθρον του ὁ Kurt Liebmann εἶναι πολὺ δυνατὸς. Μαρτύριον πράγματι, ἀλλὰ τί μαρτύριον! Καὶ πῶς ἀμείβει ἡ ἀμφιβολία τοὺς μάρτυράς της! Εἰς τὰς «ἐξομολογήσεις» τοῦ ὁ Ὄθερμπεκ μᾶς τὸ δείχνει ὁ ἱδιος. Ἐξώδευσε, λέγει, τὴν μισὴν τοῦ ζωῆν διὰ νά καταλάβῃ, ὅτι ἡ κατεύθυνσις ποῦ εἶχε πάρει ἦτο ἐσφαλμένη. Τὸ μυαλὸ του ὠρίμασε, ἀπὸ ὅλα αὐτά, δι' ἓνα μόνον: Τὴν ἀπόγνωσιν!

Τῆς ἀπογνώσεως ἡ κραυγὴ συνοδεύει τὸ μαρτύριον τῆς ἀνήσειως καὶ τῆς ἀμφιβολίας—ὅπως τοῦ θριάμβου ὁ αἶνος συνώδευε καὶ συνοδεύει πάντοτε τῆς Πίστεως τοὺς μάρτυρας! Μόνον αὐτὴ ἡ ἀντίθεσις θά ἤρκει διὰ τὸν χαρακτηρισμὸν τῶν δύο κόσμων. Θά ἔπρεπεν ὁμοῦς ἀκόμη, οἱ νέοι διανοοῦμενοί μας ἰδίως, νά προσέξουν τὸ βαθὺ παράπονον ποῦ ἐκφράζει ὁ Ὄθερμπεκ, ὅτι, μὲ ὅλα αὐτά, δὲν ἔνοιωσε νειάτα εἰς τὴν ζωῆν, ὅτι δὲν ὑπῆρξε ποτέ νέος!

Καὶ ὁμοῦς, ὑπῆρξαν μερικὸί ποῦ ἐφαντάσθησαν ὅτι ἡ χαρὰ καὶ ἡ δύναμις τῆς νεότητος εὐρίσκονται εἰς τὴν ἀρησιον καὶ τὴν ἀμφιβολίαν!

ΕΠΑΝΟΡΘΩΣΙΣ

Ὁ γεωπόνος καὶ διευθυντὴς τοῦ ἐν Λαρίσῃ «Σταθμοῦ καλλιτερεύσεως κτηνοτροφικῶν φυτῶν» κ. Δημ. Ἀθ. Πάνου εἰς ἐπιστολῆν του μᾶς ὑποδεικνύει ὅτι εἰς τὸ περὶ Mendel ἄρθρον συνεργάτου μας, τὸ ὅποιον ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ τεύχος Ἰουλίου—Αὐγούστου, παρελείφθη νά ἀναφερθῆ τὸ ἔργον αὐτοῦ, ἐκδοθὲν τὸ 1934, ὑπὸ τὸν τίτλον «ὁ Μενδελισμὸς». Τὸ ἔργον τοῦτο εἶχεν ὄντως ὑπ' ὄψιν του μετὰ τῆς λοιπῆς βιβλιογραφίας, κατὰ τὴν σύνταξιν τῆς μελέτης του ὁ ἀρθρογράφος μας, εὐχαρίστως δὲ ἐπανορθοῦμεν σήμερον τὴν παράλειψιν τῆς σχετικῆς βιβλιογραφικῆς παραπομπῆς σημειοῦτες τὴν ἀνωτέρω μελέτην τοῦ κ. Πάνου ἐπὶ τοῦ τόσον σπουδαίου θέματος.

Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΣΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΜΑΣ

Όπως είναι γνωστό (και στον τόπο μας, ως έλλipsis) τή θεωρητική σκέψη του αιώνας μας, σ' όλες τις εκδηλώσεις της, στην επιστήμη, στην τέχνη, στη φιλοσοφία, χαρακτηρίζεται το ότι κατάφερε να απαλλαγεί από τον νατουραλισμό, που ήταν το θλιβερό απόκτημα των περασμένων αιώνων. Για τή μεταστροφή αυτή μιλάει διεξοδικά ένα σοφό πραγματικά βιβλίο, που κι' άλλοτε έχει αναφερθεί από τις στήλες των «Ακτινών»: Πρόκειται για το έργο του Johannes Hessen, καθηγητού της Φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο της Κολωνίας, («Τά σύγχρονα πνευματικά ρεύματα» («Die Geistesströmungen der Gegenwart»). Στο βιβλίο αυτό εξετάζεται ή σημερινή θεωρητική σκέψις, όπως εκπροσωπείται στις διάφορες εκδηλώσεις της από τους πιο διακεκριμένους σημερινούς εκπροσώπους των —και όχι από αμφιβολής αξίας διανοούμενους του προπερασμένου αιώνας, που τά έργα τους σεβδρίζονται, δυστυχώς, άκόμη στον τόπο μας ως ή... τελευταία λέξις τής συγχρόνου διανοήσεως!

Ο Hessen, μελετώντας τόν χαρακτήρα τής εργασίας όλων τών συγχρόνων μεγάλων έργατων του πνεύματος στους διάφορους τομείς τής διανοήσεως, διαπιστώνει, χρησιμοποιώντας, για τή διαπίστωση αυτή, πλήθος από γεγονότα άπτά και συγκεκριμένα, πως ο νατουραλισμός, ή φυσιοκρατία, άνηκει πιά στο παρελθόν.

Στό τμήμα του βιβλίου του που αφιερώνει στη μελέτη τής συγχρόνου Φιλοσοφίας, λέει πως ή μεταστροφή αυτή, όσον άφορξ τή Φιλοσοφία, δέν είναι φανερή άμέσως με τήν πρώτη ματιά, άφου μεγάλο μέρος του κόσμου έχει ξαναγυρίσει στις φυσιοκρατικές—βιταλιστικές θεωρίες για τή Ζωή. Ο L. Klages μάλιστα, με τή θεωρία του για τήν ανθρώπινη όντότητα, τούς έδωσε μία καινούργια μορφή που έκαμε μεγάλη έντύπωση.

Και όμως, λέει ο καθηγητής Hessen, άν εξετάσει κανείς ολόκληρη τή σημερινή φιλοσοφία, θά τήν βρή, στο σύνολό της, άντίθετη προς τή νατουραλιστική άντίληψη: οι κορυφαίοι φιλόσοφοι τών ήμερών μας, τήν πολεμούν άποφασιστικά. Έτσι θά είναι έντελώς δικαιολογημένη και σωστή ή κρίσις ότι και στη Φιλοσοφία ή φυσιοκρατία κάθε άλλο παρά κυριαρχεί. Και τό άποδεικνύει αυτό με διεξοδική εξέταση όλων τών θεωριών που κυκλοφορούν σήμερα:

“Αν με τρόπο σύντομο και χτυπητό, γράφει, ήθελε κανείς να παρουσιάσει τις φυ-

σιοκρατικές άντιλήψεις, πού—όπως είπαμε—γοητεύουν πάλι σήμερα πολλά πνεύματα, θά τις εύρισκε συγκεντρωμένες στην έννοια του βίου, τής ζωής από τή φυσική άποψη. Ο βίος δίνει τό μέτρο του λόγου και του ήθους. Έτσι ή λογική διέπεται άπό τόν βιολογικό πραγματισμό: Άληθινό είναι τό βιολογικά χρήσιμο, ό,τι ύποδοθηθεί, συντηρεί και εξυπηρετεί τή ζωή.

Από τό άλλο μέρος, με τόν πραγματισμό τής λογικής συμβαδίζει ή βιταλιστική φυσιοκρατία τής Ήθικης: Και τό ήθικό ταυτίζεται με τό βιολογικά ώφέλιμο. Τήν ούσια τής ζωής τήν άποτελεί ό πόθος τής δυνάμεως. “Ό,τι λοιπόν εξυπηρετεί τή ζωή ή αυτόν τόν πόθο τής δυνάμεως, είναι ήθικό. Τό ύγιές, τό δυνατό, είναι ήθικό. Άνήθικο τό άρρωστο και αδύνατο.

Έτσι, λογικές και ήθικές άξίες γίνονται σχετικές. Μόνο οι ζωτικές άξίες έχουν άπόλυτο χαρακτήρα. Τις άλλες τις δημιουργεί τό ύποκείμενο που τις άντιλαμβάνεται.

Σύμφωνα μ' αυτά, ή Χριστιανική ήθική θεωρείται «ήθική τών δούλων», έπειδή μακαρίζει τούς αδύνατους και φτωχούς, τούς ταπεινούς και καταφρονημένους. Κηρύττεται ή «ήθική τών κυρίων», που τήν χαρακτηρίζει ή ύπερηφάνεια και ή σκληρότης: Είναι αυτονόητο να καταπνίξο ό δυνατώτερος τόν αδύνατο, σαν τά άρπακτικά όρνεα που με ήσυχη συνείδησι κατασπαράσσουν τά τρυφερά πρόβατα. Τό ό,τι οι ζωτικές άξίες παίρνουν άπόλυτο χαρακτήρα, δίνει επίσης άπόλυτο χαρακτήρα, και μάλιστα θεοποιεί, τόν Ιδανικό άνθρωπο που τίς έσωματώνει.

Εύκολα καταλαβαίνει κανείς γιατί οι σκέψεις αυτές, που συνέπεσε μάλιστα να δοθούν σε φόρμα καλλιτεχνική, αίσχμαλιζούν εύκολα τό πνεύμα πολλών νέων: Άνταποκρίνονται πολύ περισσότερο από άλλες στη δίψα τής αλήθειας και τήν επιθυμία που αισθάνεται ό νέος να κερδίση τή ζωή και τόν κόσμο. Τόν κάνουν να πατήση και με τά δυό πόδια στο έδαφος τής γής, διώχνουν άπ' τό μυαλό του τις «μεταφυσικές θεωρίες και θρησκευτικές φαντασιές», του δίνουν ένα καινούργιο Ιδανικό ζωής, που άνταποκρίνεται και θερμαίνει τις έσώτερες επιθυμίες του. Γίνεται μάλιστα ή επιτυχία τών ιδεών αυτών άκόμη μεγαλύτερη, χάρις στον καθαρά ρεαλιστικό χαρακτήρα τής έποχής μας, που ξετρελλαινάται άφάνταστα για ό,τι είναι σπόρ, τεχνική, σωματική ανάπτυξις και τά παρόμοια.

Και όμως, όλη αυτή ή φιλοσοφία δέν

άντεξε στη δοκιμασία που πέρασε. Και μά-
λιστα οι κορυφαίοι εκπρόσωποι της σημε-
ρινης Φιλοσοφίας, έδειξαν από καιρό τώ-
ρα πώς και οι βασικές άκόμη ιδέες της
δέν στέκονται.

Τόν βιολογικό πραγματισμό τόν έχτύ-
πησε κυρίως τόν έχτύπησε καιρίαια ο Ed.
Husserl με τό έργο του «Λογικές αναζητή-
σεις» (Logische Untersuchungen). Με ανυ-
πέφθητη σαφήνεια απέδειξε τόν άπόλυτο
χαρακτήρα της λογικής σφαιρας και τόν
άντιφατικό χαρακτήρα της προσπάθειας
νά θεωρηθί ή έννοια της ‘Αλήθειας σαν
κάτι σχετικό.

‘Επίσης δυνατά έχει χτυπηθί σήμερα και
ή (βιταλιστική) φυσιοκρατία. Λέει ο Max
Scheler (*). «Καμμιά βιταλιστική ήθική δέν
μόρεσε νά κλονισί καθόλου τό αξίωμα
της ήθικής συνειδήσεως, ότι οι πνευματικές
άξίες στέκουν πάνω από τις ζωικές, πώς
ή Ζωή, μ’ όποια έννοια, πρέπει νά θυσιά-
ζεται γι’ αυτές». Καί ο A. Riehl (**): «‘Ο
άνθρωπος δέν πιστεύη πάντα στό ύπερφυ-
σικό, είτε τό ονομάζει Θείο, είτε ιδανικό
άπλως. Χωρίς νάχη μπροστά του ένα ιδαι-
νικό, ο άνθρωπος, με την πνευματική έν-
νοια της λέξεως, δέν μπορεί νά σταθί ήρ-
θιος. Αυτό τό ύπερφυσικό, τό ύποδειγματι-
κό, είναι ο κόσμος τών πνευματικών άξι-
ών. Καί ο μεγαλύτερος άκόμη από τούς
άνθρώπους αίσθάνεται πάνω του αυτές τις
πνευματικές άξίες, που τις φέρει συγχρό-
ως και μέσα του. ‘Αλλ’ αυτές οι άξίες,
που κατευθύνουν τη συμπεριφορά τού άν-
θρώπου και τόν έμψυχώνουν, ούτε έφευρί-
σκονται ούτε μπορεί νά χάσουν την άξία
τους. ‘Ανακαλύπτονται και, όπως τ’ άστε-
ρια τ’ ουρανού, μπαίνουν όλοένα, με την
πρόοδο του πολιτισμού, στό όπτικό πεδίο
τού ανθρώπου. Δέν είναι, ούτε π α λ η έ ς
άξίες, ούτε νέες άξίες, είναι άπλως ά-
ξί ε ς».

Γενικά ή έρευνα τών αξιών, που έγινε
τις τελευταίες δεκαετίες, απέδειξε, πώς κά-
θε άπόπειρα νά τούς δοθί σχετικός χαρα-
κτήρας, βρίσκειται σε αντίφαση προς αυτή
την έννοια της άξιας. ‘Η μεγάλη «‘Ηθική»
του N. Hartmann, έγράφηκε άκριβώς για
νά φέρη την πλάνη αυτή ad absurdum.

*

‘Ο L. Klages, βαθύς μελετητής του Nie-
tsche, όπως φαίνεται από τη μελέτη του
για τις «ψυχολογικές κατακτήσεις του
Nietzsche» («Psychologische Errungenshaf-
ten Nietzsches») έπηρε άπ’ αυτών δυνατές
έμπνεύσεις για τη Φιλοσοφική ανθρωπολο-

γία του, διατυπωμένη στό τρίτομο έργο του
«Τό πνεύμα, ως αντίπαλος της ψυχής»
 («Der Geist als Widersacher der Seele».)
‘Οπως λέει ο ίδιος, με τό έργο του αυτό
«θέλησε νά δώση στις έννοιες του σωματι-
κού, ψυχικού και πνευματικού τό κάπως
ώρισμένο περιεχόμενο που πρέπει νάχη κά-
θε έπιστημονική έννοια και συγχρόνως νά
διατυπώση τη θεωρία του για τό είδος τών
σχέσεων που συνδέουν μεταξύ των τά τρία
αυτά στοιχεία ύπάρξεως της (Ιστορικής)
άνθρωπότητας». Κατά τη θεωρία του αυ-
τή, όπως ο ίδιος πάλι την εκθέτει, ούτε ο
άνθρωπος, ούτε τό Σύμπαν μπορεί νά χω-
ρισθί σε σώμα, ψυχή και πνεύμα, σαν νά
επρόκειτο για χωριστά πατώματα. ‘Απο-
δεικνύεται βέβαια πώς αυτά τά τρία στοι-
χεία ύπάρχουν μέσα στον άνθρωπο και μό-
νο μέσα στον άνθρωπο, άλλ’ άπλως σαν
μιά τριάς άριθμητική, όχι οργανική. Βα-
σικός είναι ο διαχωρισμός της ζωής σε δύο
πόλους, του σώματος και της ψυχής. ‘Ανά-
μεσα τούς έχει όρμήσει, διά μέσου του άν-
θρώπου, σωστότερα: του ανθρώπου στό κα-
τώφλι της Παγκόσμιας Ιστορίας, μία δύνα-
μη έξω τόπου και χρόνου (άκοσμική), τό
πνεύμα, δύναμη που έχει την τάση νά χω-
ρισθί τό σώμα από την ψυχή. Είναι λοιπόν
τό πνεύμα μία ξένη και έχθρική προς τη
Ζωή δύναμη.

Τά κεντρικά, χαρακτηριστικά, σημεία
της ανθρωπολογίας του Klages είναι λοι-
πόν τά ακόλουθα:

1) Τό πνεύμα αποτελεί μία αϋθύπαρκτη
δύναμη, μέσα στην ανθρώπινη όντότητα.
Είναι κάτι τό έντελώς καινούργιο δίπλα
στις ζωτικές δυνάμεις, τις κοινές στον άν-
θρωπο και στα ζώα. ‘Υπάρχει λοιπόν με-
ταξύ ανθρώπου και ζώου όχι άπλως μία
διαφορά βαθμού, αλλά διαφορά όν-
τολογική. Μ’ αυτή του τη θέσι ο
Klages έρχεται σε αντίθεσι προς την παλαιά
έκείνη, σήμερα άπαράδεκτη, μορφή της
φυσιοκρατίας, που τη βρίσκει κανείς πά-
νω-κάτω, στην ψυχολογία του S. Freud,
και που ύπεστήριξε πώς τό πνευματικό στον
άνθρωπο δέν είναι μία αϋθύπαρκτη άρχη,
άλλά καθαρό γέννημα του κύκλου τών έν-
στίκτων, έτσι που μεταξύ ανθρώπου και
ζώου νά ύπάρχη μόνο μία διαφορά βαθμού.

2) Τό πνεύμα είναι μία δύναμη που σκο-
τώνει τη «Ζωή». ‘Απ’ την αντίληψη αυτή
βγαίνει τό αίτημα νά διώξη κανείς τόν τα-
ραξία αυτών μέσ’ από την ανθρωπινή ύ-
παρξι. Τό πνεύμα πρέπει νά κατακινήθι
και νά ξεχωρισθί από τη «Ζωή». ‘Ο άνώ-
τερος σκοτός της ανθρωπινής προσπάθειας
θνάει λοιπόν νά μετασηματισθί ο άνθρω-
πος σ’ ένα άσυνείδητα πρωτόγονο φερέα
της ζωής. Καί δρόμος προς τόν σκοπό αυ-
τό είναι κάποια μαγικο-συμπαθητική ένο-
ποίησι με τις γήινες δυνάμεις, τό διονυσι-

(*) Max Scheler, Ethik, εις Jahrbücher
der Philosophie. 2. Jahrgang.

(**) A. Riehl, Friedrich Nietzsche.

Ο ΣΟΛΩΜΟΣ ΚΑΙ Η "ΑΤΟΜΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ,"

Ο κ. Λίνος Πολίτης στά τελευταία φύλλα της «Ν. Ἐστίας» (τεύχη 347-350) σχολιάζοντας «Γράμματα τοῦ Σολωμοῦ καί τῆς μητέρας του» κάνει λόγο καί γιά μία ἐπιστολή τοῦ ποιητοῦ, πού ἡ ἱστορία τῆς ἀξίζει τόν κόπο ν' ἀπασχολήσῃ καί τίς στήλες τῶν «Ἀκτινῶν».

Πρόκειται γιά ἕνα ἀπλό γράμμα, πού ὁ ποιητής σέ ἡλικία 17 ἐτῶν ἔγραψε ἀπό τήν Κρεμόνα πρὸς τή μητέρα του. Εἶναι μιά θερμὴ ἐπιστολὴ ἰταλικά γραμμῆν πού τὴν γράφει ἕνας ἐφηβὸς πού σπουδάζει, στήν μητέρα του. Τὸ ὑπογράφει «ὁ ἀγαπητὸς σου υἱὸς Διονύσιος». Ἀλλὰ τὸ γράμμα αὐτὸ ἔχει καί ἕνα ὑστερόγραφο, πού τελειώνει μὲ τὴν ἰταλικὴ φράσι «Ti saluta D. Santo» πού ἐκεῖνος πού πρωτοδημοσίευσεν τὴν ἐπιστολήν, ὁ Ἄντων. Ι. Κομοῦτος, (1798-1898 Διονυσίου Σολωμοῦ, τὰ Ἐπαντα καί ἡ Ζάκυνθος, Πανηγυρικὸ τεύχος ἐπὶ τῆ ἑκατονταετηρίδι, Ἀθῆναι 1902) τὴ χωρίζει (σελ. 88) σέ δύο γραμμῆς, Ti saluta ἡ μία, D. Santo ἡ ἄλλη. Καί ἡ μὲν ἐπιστολὴ δημοσιεύεται μὲ τὴν πρόθεσι νά γίνουιν γνωστὰ τὰ πλούσια αἰσθήματα τοῦ ποιητοῦ γιά τὴ μητέρα του: «Διὰ τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς» προλογίζει τὸ γράμμα ὁ Ἄντωνιος Κομοῦτος (σελ. 87) «ἰταλιστὶ γεγραμμένης, ἣς ἀτίγραφον περιήλθεν ἀπὸ πολλοῦ εἰς χεῖρας ἡμῶν ἐκ τυχαίας περιστάσεως, γίνονται γνωστὰ σὺν ἄλλοις τὰ τε εὐγενῆ αἰσθήματα καί ἡ υἱική τοῦ Σολωμοῦ στοργή, ὅτινα καί δέν

ἠδύναντο νά ὄσιν ἄλλοια ὅπως ἀναδειχθῆ τοιοῦτος μέγας ἀνὴρ». Μά ὁ διαχωρισμὸς τῆς φράσεως «Ti saluta D. Santo» καί ἡ ἀναγραφὴ τῆς σέ δύο σειρῆς, ἔδωκε ἀφορμὴ στοὺς ἐρευνητὰς τῆς ζωῆς τοῦ Σολωμοῦ νά πάρουν τὸ «D. Santo» ὡς ὑπογραφήν καί νά τὸ ἐρμηνεύουν «ὁ Ἅγιος». Ὁ κ. Καιροφύλλας («Ἄγνωστος Σολωμὸς, σελ. 57) τὴν μεταφράζει: «Σὲ χαιρετᾷ ὁ Διονύσιος ὁ Ἅγιος», ἀλλὰ μὲ ἀπορία σχολιάζει: «Πρόκειται περὶ ἀστεϊσμοῦ; Ὑπογράφει μὲ τὸ ὄνομα Ἅγιος (Santo) διότι ἤτο ἀνήσυχος καί πεισμων; Μήπως ἡ μητέρα του τοῦ ἔδιδε τὸ παρατσούκλι αὐτό; Ἄγνωστον εἰς ἐμέ. Ἐκτὸς ἂν δέν γράφει τὸ πρωτότυπον D. Santo, ἀλλ' ἔσφαλμένως ἀνεγνώσθη τὸ χειρόγραφον παρὰ τοῦ πρώτου ἐκδόσαντος». Καί ἔτσι ἐπεμβαίνουν οἱ διορθώσεις ἀπὸ ἄλλους. Ἀπὸ τὸν κ. Ν. Τωμαδάκη τὸ Santo γίνετα suo: Σὲ χαιρετᾷ ὁ Διονύσιος ὁ ἰδικὸς σου (Ἰόνιος Ἀνθολογία 8, 1934, 100). Ἀπὸ τὸν κ. Γ. Ζώρα τὸ Santo γίνετα tanto: Σὲ χαιρετᾷ ὁ Διονύσιος πολὺ (Ἰόνιος Ἀνθολογία 1934 σελ. 199). Ὁ ἴδιος στήν «Ν. Ἐστία», τὸ 1938 (σελ. 1607) παραδέχεται τὴν ἀποψι τοῦ κ. Ν. Λευθεριώτη (Ἰόν. Ἀνθολογία 1935 σελ. 85) γιά τὴν ὁποία γίνετα λόγος παρακάτω.

Ὅριστικὸ τέλος, ὕστερα ἀπὸ 40 σχεδὸν χρόνια — τὸ γράμμα πρωτοδημοσιεύθη στὰ 1902—πέρνει ἡ φιλολογικὴ αὐτὴ συζήτησι τώρα πού ὁ κ. Λ. Πολίτης ἐμελέτη-

ακό βύθισμα τῆς ψυχῆς μέσα στὸ φυσικὸ Σύμπαν.

*

Αὐτὴ ἡ πρὸς τὸ Ζεῖκό φυγὴ ἀποτελεῖ τὴ βασικὴ φυσιοκρατικὴ θέσι τῆς ἀνθρωπολογίας αὐτῆς τοῦ Klages.

Ἐναντίον τῆς στρέφεται μὲ δυνάμει ἡ σημερινὴ φιλοσοφία. Κεφαλαῖα δὲς εἶν' ἐκεῖνο πού εἶπε ὁ Scheler στὸ ἔργο του «Ἡ θέσις τοῦ ἀνθρώπου μέσα στὸν Κόσμον» («Die Stellung des Menschen im Kosmos»): «Αὐτὸ πού ὀνομάζει ὁ Klages πνεῦμα δέν εἶναι παρὰ μιά περίπλοκη τεχνικὴ Νόησις. Κι' ἔτσι αὐτὸς ὁ ἴδιος (ὁ Klages), ὁ δεῦτερος ἀντίπαλος κάθε βετικιστικῆς ἀντιλήψεως γιά τὸν ἀνθρώπον, γίνετα σ' αὐτὸ τὸ βασικὸ κεφάλαιο ἕνας ἀκριτος μαθητῆς τῆς κεντρικῆς αὐτῆς ἀντιλήψεως πού μὲ τὴση δυνάμει ἐπολέμησε».

Ἀλλὰ, συνεχίζει ὁ Hessen, καί ἀπὸ τὴν

ψυχολογία καταφέρονται χτυπήματα κατὰ τῆς ἀνθρωπολογίας τοῦ Klages. Ὁ Fr. Seifert στὸ ἔργο του «Ἡ σημερινὴ περὶ τοῦ ἀνθρώπου Ἐπιστήμη» («Die Wissenschaft von Menschen in der Gegenwart») ἀποδεικνύει ὅτι αὐτὸς ὁ διονυσιακὸς ἐμπουτισμὸς τῆς ψυχῆς μέσα στὴ Ζωὴ τοῦ Σύμπαντος ἀποκλείει τὸν προσωπικὸ χαρακτήρα τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως.

Καί ἄλλους ἐρευνητῆς, ὁ Ph. Lersch, ἀπόλυτα ἀντίθετος πρὸς τίς θεωρίες τοῦ Klages, παρατηρεῖ, στὸ ἔργο του «Σημερινὴ Φιλοσοφία τῆς Ζωῆς» («Lebensphilosophie der Gegenwart»): «Ἄν ἐπεδιώκαμε ἐκεῖνο πού κατὰ τὸν Klages ἀποτελεῖ τὸ μοναδικὸ καλὸ γιά τὸν ἀνθρώπον, θὰ ἐβυθιζόμεσθε μέσα στὴ φυλακὴ τῆς γῆς, σὲ μιά τυφλὴ γιά κάθε ἰδέα, καθαρὰ φυσικὴ ὑπαρξι, σάν τὰ ζῶα».

(Τὸ τέλος στὸ ἐρχόμενο)

σε στὸ Μουσεῖο Μπενάκη, ὅπου φυλάσσεται, τὸ πρωτότυπο τῆς ἐπιστολῆς, ὅπου φαίνεται κατακάθαρα ἡ φράσι νᾶναι γραμμῆν σὲ μιὰ γραμμῆ καὶ ὄχι σὲ δύο σειρές, ὅπως τὴν εἶχε τὸ ἀντίγραφο, καὶ ὅπου φαίνεται καθαρὰ κεφαλαῖο τὸ S. Ἔτσι ἀποκαθίσταται ἡ ἔρμηνεία πού ἔδωκε σ' ὀλόκληρη τὴ φράσι ὁ κ. Ν. Λευθεριώτης, πὼς «τὸ «D. Santo» δὲν ἦταν ὁ Διονύσιος ὁ Ἅγιος, παρὰ ἀπλούστατα ὁ Don Santo Rossi, ὁ πολὺ γνωστός στους μελετητὰς τοῦ βίου τοῦ Σολωμοῦ ἀγαπημένος του δάσκαλος, πού ἔδιδεξε τὰ πρῶτα γράμματα στο νεαρὸ Διονύσιο καὶ τὸν πῆρε μαζί του στὰ 1808, δέκα χρονῶν παιδί, στὴν Κρεμόνα. Ἀπὸ τὴν Κρεμόνα λοιπὸν πού γράφει τὸ γράμμα στὴν μητέρα του ὁ Σολωμός προσθετεῖ στὸ ὑστερόγραφο: Σοῦ στέλνει χαιρετίσματα ὁ Δὸν Σάντο» (Λ. Πολίτης, «Ν. Ἔστια» 1941 τεύχος 347 σελ. 441).

Κι' ἀπέκτησαν σημασία τὰ χαιρετίσματα αὐτά, γιατί δὲν ἦσαν μόνον ἀντικείμενο μιᾶς ἀπλῆς συζητήσεως τῶν φιλολογοῦντων βιογράφων τοῦ Σολωμοῦ, ἀλλὰ στάθηκαν ἀφορμὴ νὰ γραφῆ καὶ βιβλίον πού θέλησε νὰ ἐρμηνεύσῃ παράξενα τὴν κοσμοθεωρίαν τοῦ Σολωμοῦ.

*

Στὰ 1932 κυκλοφόρησε ἕνα τεύχος μετὸν τίτλον «Ὁ ποιητὴς Σολωμός καὶ τὸ ἔργον του (ἀπὸ ψυχολογικῆς ἀπόψεως)». Ὁ συγγραφεὺς τῆς μελέτης αὐτῆς, ὁ γνωστός ὡς εἰσηγητὴς στὸν τόπον μας τῆς Ἀτομικῆς Ψυχολογίας τοῦ Adler, κ. Δ. Γ. Μωραΐτης, στὴν λαθασμένῃ ἔρμηνεία τοῦ «Ti saluta D. Santo»: Σὲ χαιρετὰ ὁ Διονύσιος ὁ Ἅγιος» ἐστήριξε τὸ μεγαλύτερον βᾶρος τῆς ἐργασίας του. Ἀξίζει νὰ διαβάσῃ κανεὶς τὸ βιβλίον αὐτό, γιὰ νὰ ἰδῆ πὼς μερικὸι διανοούμενοι μας μεταχειρίζονται πότε τὴν ἀτομικὴ ψυχολογία πότε τὴν ψυχανάλυσιν ἢ ὅποιαδήποτε μοδὰτῃ μέθοδο, γιὰ νὰ ἐρμηνεύσουν τὸ ἔργον καὶ τὴ ζωὴν ἐκείνων πού στάθηκαν τὰ φωτεινὰ σημεῖα στὸ λογοτεχνικὸ μας στερέωμα. Γιατί δὲν εἶναι μόνον ὁ Σολωμός πού ὑπέστη τὴν ψυχολογικὴ ἔρμηνείαν «κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τῶν νέων μεθόδων ἐρεῦνης» ἀλλὰ καὶ ὁ Παπαδιαμάντης τὴν τελευταία τριετία ἔπαθε τὴν ἴδια δουλείαν, τὸ ἴδιον κακομεταχείρισμα, ἀπὸ μερικοὺς «ἐρευνητὰς τῆς ἀληθείας». Χωρὶς καμμιά σύνεσιν, χωρὶς τὸν παραμικρὸ σεβασμὸ, μὲ ἔξαιρετικὴν προχειρότητα, οἱ ὅροι «ψυχοπαθητικὴ κατάστασις», «ψυχοπαθητικὴ μορφή» «θρησκευτικὴ ἐξιδανικεύσις τοῦ ἐρωτισμοῦ», «συναίσθημα μειονεκτικότητος» παρεμβάλλονται στίς σελίδες περιποδωδῶτων ψυχογραφικῶν βιογραφιῶν. Μὲ σοβαροφάνειαν ἀνατόμων τοῦ παλαιοῦ καιροῦ, πού μὲ κομπορημοσύνη ἀδιαφοροῦσαν γιὰ τὴ «λεπτὴ ὑ-

φή» καὶ μὲ μεγαλαυχία μιλοῦσαν στὸ φοιτητικὸν τους ἀκροατήριον γιὰ τὰ κέντρα τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν ἐπὶ τοῦ ἐγκεφάλου, οἱ ψυχολόγοι τῶν ἡμερῶν μας, ἐπὶ τῆς «μορκανεῖου τραπέζης» τῆς μεθόδου των, σύμφωνα μὲ τίς καθωρισμένους συνταγὰς ἀναλύσεως, τίς ἐκ τῶν προτέρων αὐθαίρετες συλλήψεις τοῦ γραφεῖου των—πού δὲν ἔχουν καμμιά σχέσιν μὲ τὴ θετικότητα, τουλάχιστον, τῆς ἀνατομικῆς ἐπιστήμης—κατατεμαχίζουσι τίς μορφὰς πού ἀνθεξάν στὰ κτυπήματα τοῦ χρόνου, ἀδιαφορῶντας ἀντὶ τὴν νεκροτομικὴν τους τράπεζαν βρισκόμενοι ὁ Σολωμός, ὁ Παπαδιαμάντης ἢ ὁ ἀλήτης πού «κάποινα βραδυὰ ἀφήσε τὴν ψυχὴν του στὰ βαγόνια τοῦ Λαρισσαϊκοῦ. Λέει κ' ὁ Σολωμός καὶ ὁ Παπαδιαμάντης ἐδημιουργήθησαν ἐπίτηδες γιὰ μᾶς, γιὰ νὰ γίνουσι ὑλικὸν τῶν «ἐργασιῶν μας» γιὰ νὰ φανοῦμε πὼς ἐρέομε κ' ἔμεις νὰ ἐφαρμιζόμεθα στὸ ἔργον τους καὶ στὴ ζωὴν τους τὴν ψυχανάλυσιν ἢ τὴν ἀτομικὴ ψυχολογία.

*

Ὁ συγγραφεὺς τοῦ τεύχους «Ὁ ποιητὴς Σολωμός καὶ τὸ ἔργον του (ἀπὸ ψυχολογικῆς ἀπόψεως)» εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς (σελ. 2) δηλώνει ὅτι «κατὰ τὴν ψυχολογικὴν ἔρευναν τοῦ χαρακτήρος καὶ τοῦ ἔργου τοῦ ποιητοῦ θὰ ἀκολουθῆσῃ τὰς ἀρχὰς, τῆς ὑπὸ τοῦ Adler ἰδρυθείσης, ἀτομικῆς ψυχολογίας». Διαιρεῖ τὸ βιβλίον του εἰς ἑπτὰ κεφάλαια. Στὸ πρῶτον ἀναπτύσσει γενικὰ τὴ θεωρίαν τοῦ Adler. Στὸ δεῦτερον προσπαθεῖ νὰ ἐρμηνεύσῃ τὰ 9 πρῶτα χρόνια τῆς ζωῆς τοῦ ποιητοῦ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ συναισθήματος τῆς κοινωνικῆς μειονεκτικότητος. Ἐκμεταλλεῖται ἕνα γεγονός—πού παρέχει μᾶλλον ὅλην γιὰ τὴν ψυχογραφίαν τοῦ Νικολάου Σολωμοῦ, τοῦ πατέρα τοῦ ποιητοῦ, παρὰ γιὰ τὸν ἴδιον τὸν ποιητὴ τὸ ὅτι δηλαδὴ ἡ μητέρα τοῦ ποιητοῦ ὑπῆρξε πρῶτην ὑπηρετρίαν στὸ σπῆτι τοῦ πατέρα του καὶ τὸ ὅτι κατὰ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς ζωῆς του, μέσα σ' ἄρχοντικὸν τῆς Ζακύνθου ζοῦσε καὶ ἡ πρώτη καὶ νόμιμη γυναῖκα τοῦ Νικ. Σολωμοῦ, ἡ ἀπὸ καλῆς οἰκογένειας Μαρνέττα Κάκην καὶ μιλάει γιὰ κοινωνικὴ ἀνυποληψία τοῦ περιβάλλοντος πρὸς τὸ μικρὸ Διονύσιον. Ἡ κοινωνικὴ αὐτὴ ἀνυποληψία δὲν ὑπάρχει στὴν πραγματικότητά, ἀλλὰ στηρίζεται σὲ ἀτομικῆς εἰκασίας τοῦ συγγραφέως. Γιατί οἱ ἱστορικὲς πηγὲς καὶ ὁ τρόπος μὲ τὸν ὅποιον ὁ πατέρας Σολωμοῦ ἀντιμετώπισε τὸ πρόβλημα τῶν δύο του παιδιῶν ἀπὸ τὴν Ἄγγελικὴ Νίκη—τοῦ Διονυσίου καὶ τοῦ Δημητρίου—κάθε ἄλλο παρὰ ἐνισχύουσι τὰ περὶ «ἀνυποληψίας» τοῦ περιβάλλοντος πρὸς τὸν νεαρὸ Διονύσιον. Τὰ σχετικὰ πρὸς τὴν βάπτισιν, τὴν πρώτην παιδείαν, τοὺς πρώτους δασκάλους του, ὁ ἐπίσημος γάμος τοῦ Νικολάου

Σολωμού με την 'Αγγελική Νίκη, η διαθήκη του και τα περι έπιτρόπων των ανηλικών, δείχνουν την φροντίδα του για τα παιδιά του. και κάνουν να μην ευσταθούν τα περι άνυποληψίας. Καί άν δεν υπήρξε άνυποληψία, δεν υπήρξε και η κοινωνική μειονεκτικότης. 'Από την έποχή της βρεφικής ηλικίας, η συμπεριφορά του οικογενειακού του περιβάλλοντος προς τον ποιητήν κάθε άλλο είναι παρά συμπεριφορά προς τό νόθο παιδί. «'Η βαπτιστήριος πράξις ή άναγραφόμενη έν τώ ληξιαρχικώ βιβλίω της 'Αγίας Παρασκευής» όπως ο ιστοριοδίφης Λ. Ζώνης την παραθέτει στά βιογραφικά του (Πανηγυρικών τεύχος εκατοτακτηρίδος, σελ. 52) έχει ως έξής: «1798 'Ιουνίου 8. 'Εβαπτισθη παιδιον άρσενικόν φυσικόν του εύγενοϋ κυρίου Ιόντε Νικολάου Σολωμού και άνομάσθη παρά του αναδόχου αυτού έκλαμπροτάτου κυρίου 'Αντωνίου Καπνιστή, Διονύσιος. 'Ητο και ήμνων 2». Κατά την νηπιακήν και παιδικήν ήλικίαν, τον άνθρεψαν με στοργή και φροντίδα. «Παίς έτι» αναφέρει παρακάτω ο Λ. Ζώνης «ο Διονύσιος Σολωμός έτέθη παρά τώ έπεί Νικολάω Ικασμάτη παιδαγωγώ άρίστω της έποχής εκείνης, παρ' ω έδιδάχθη τά προκαταρκτικά γράμματα και έτέθησαν αι πρώται της εύσεβείας βάσεις, βραδύτερον δέ παρά τώ εύπαιδευτώ διδασκάλω 'Αντωνίω Μαρτελάω, οστινος μαθηται έγένοντο πάντες οι έν Ζακύνθω λόγιοι και έπιστημονες της τότε έποχής, και τώ ιδιορρύθμω έξ 'Ιθάκης 'Ελληνοιστή 'Αναστασίω Καραβία. 'Αλλά έπεφυλάσσετο τώ Σολωμώ εύρύτερα έκπαιδευσις και ταύτης σύν τή διαμορφώσει του ήθους, έτυχε παρά τώ τότε έν Ζακύνθω πρόσφυγι έκ Κρεμόνης 'Αθδᾶ Σάντω Ρώσση οστις έδίδαξεν κλπ....».

'Αλλά ο συγγραφέυς του τεύχους, σπριζόμενος όχι στά ιστορικά δεδομένα αλλά στην έκ των προτέρων συνταγή της κοινωνικής μειονεκτικότητος υποστηρίζει, εις τό τρίτον κεφάλαιον όπου μιλάει για τό ιδεώδες ή την κοσμοθεωρία του Σολωμού, ότι «θά έγενήθη εις την ψυχήν του ή άμφιβολία περι της γεννήσεώς του και έτσι θά προσεπάθησε ο ποιητής να δημιουργήση φανταστικόν τρόπον της γεννήσεώς του, διά να έξασφαλίση την προσωπικότητά του από όλους τους κινδύνους της μειονεκτικότητος».

Αυτή ή έντελως αυθαίρετη υπόθεσις του σ., έχει βαθύτερο έρεισμα αυτό τό D. Santo, Πιο κάτω (σελ. 17) σημειώνει: «Ποιον φανταστικόν τρόπον γεννήσεως εδρεν ο μικρός Διονύσιος; Θά προσπαθήσωμεν να τό εύρωμεν από την βιογραφίαν του και τά έργα του.

«'Όταν ήτο μικρός έπήγαινε συχνά εις την έκκλησίαν. Μίαν ήμέραν έπιστρέφω

από την έκκλησίαν εδρεν εις τό σπίτι του διαφόρους έπισκέπτας. "Ενας από αυτούς τον έκάλεσε και τον ήρώτησε:

—Πές μου πού ήσουν προτου γεννηθής;
—Μέο" τον νοϋν του Θεου, άπεκρίθη εκείνος με ταχύτητα».

Πρόκειται περι τό γνωστου άνεκδότου πού αναφέρει ο Καιροφύλλας ('Αγνωστος Σολωμός σελ. 128) και τό όποιον μαρτυρεί την έπιμελημένη θρησκευτική άγωγή του μικρού Διονυσίου, πού δεν ήταν και πολύ μικρός κατά την έποχή εκείνη, άφοι καθώς ο Καιροφύλλας αναφέρει «έπήγαινε μάλιστα εις την έκκλησίαν του 'Αγίου Γεωργίου των Κομοϋτών και έδιδάξαε τον 'Απόστολον» (αυτόθι σελ. 128) και ήτο έπομένως εις θέσιν «ή όρμητική και φιλελευθερά ψυχή, ή όποια πρώϊμα έδειξε τό άξιολογώτερα στοιχεία του ποιητικού πνεύματος» (Πολυλάς) να διδη άποστοματικές άπαντήσεις, πού έδειχναν από τότε την έτοιμότητα και την εϋστροφία του έξαιρετικού αυτού πνεύματος. 'Όλοι οι βιογράφοι αναφέρουν πλήθος από άνέκδοτα πού μαρτυροϋν την εϋστροφία και έτοιμότητα του παρακολουθεί τό ποιητή σ' όλη του τη ζωή. 'Εν τούτοις τό έξυπνο αυτό άνέκδοτο, στα χέρια του κ. Μωραϊτη γίνεται άφορμή να διατυπωθούν έκ μέρους του οι έξής συλλογισμοί:

«'Η άπάντησις αυτή δεικνύει ότι μικρός έφαντάσθη θείαν την καταγωγήν (!) σαν εκείνη του Χριστου. "Ας ίδωμεν κι' άλλας ένδειξεις: Εις μίαν έπιστολην πού έγραψεν ο ποιητής εις ήλικίαν 17 έτων από την πόλι Κρεμόνα προς την μητέρα του, όπου γράφει τό ύστερογραφο με τό δνομα 'Αγιος (D. Santo). 'Ο Καιροφύλλας άπορων έρωτᾶ: «Μήπως ή μητέρα του έδιδε τό παρατσούκλι αυτό;» 'Ημείς παραβάλλοντες αυτό προς άλλας ένδειξεις συμπεραίνωμεν ότι, όταν ήτο μικρός πιθανώτατα (τό υπερθετικόν τί σᾶς λέει;) θά έξέφραξε την πίστιν του περι της θείας καταγωγής του, την όποιαν τώρα, έφηθος άκόμη, ύπενθυμίζει εις την μητέρα του».

'Εμείς όμως, διαβάζοντας την έργασία του κ.Λ. Πολίτη και βλέποντας τί μπορεί να κάνει ένα παραποιημένο S και μιά φράσις χωρισμένη στα δύο, μένομε με τό στόμα άνοικτό από θαυμασμό, μπροστά στους ψυχολόγους μας, πού μ' αυτό τον τρόπο «ρίχνουν φῶς» στην έρμηνεία των προσωπικοτήτων του τόπου μας.

Κατά τον τρόπο του αναφέραμε παρουσιάζεται ο Σολωμός από την 'Ελληνική ψυχολογία. Δέν πρέπει όμως να παραλειφθῆ πώς ένῶ ο συγγραφέυς της μελέτης χρησιμοποϊεί ως άποκλειστική σχεδόν πηγή της βιογραφίας του ποιητου τίς έργασίες του Καιροφύλλα—σαν να μη υπήρχαν άλλοι βιογράφοι και άλλα βιβλία γύρω από

τό Σολωμό—σ’ αυτό τό σημείο, τοῦ «D. Santo» παρασιωπᾷ τὸν σαφῆ ὑπαινιγμὸ αὐτοῦ τοῦ ἴδιου κ. Καιροφύλλα γιὰ ἐνδεχόμενο λάθος στὸ διάβασμα τοῦ ἀντιγράφου (ἰδὲ ἀνωτέρω). Ἐναφέρει τὸ πρᾶγμα σὺν ἐξακριβωμένῳ γεγονόσι καὶ πάνω στὴ λέξι, «Ἄγιος» οὐκοδομεῖ τὴν ἀυθαίρετη ὑπόθεσί του. Πάνω τὸ θέμα τῆς ἀγιοσύνης, γράφει πῶς κάτω (σελ. 25) . «Συνήθιζε νὰ φορῆ ἄσπρο λαϊμοδέτη καὶ ἄσπρα γάντια, τὰ ὁποῖα ἤλασσε κάθε μέρα, καὶ τὸν κωνοειδῆ μανδύα τῶν εὐγενῶν». Ἄπαρ στὴν πληροφορία αὐτή, ποῦ τὴν παίρνει ἀπὸ προφορικὴ διήγησι τῆς κ. Κουκίδη—Σολωμοῦ, γυναικὸς τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Σολωμοῦ, πρὸς τὸν κ. Καιροφύλλα, γράφει ὁ σ. τῆς μελέτης: «Τὰ λευκὰ γάντια καὶ ἡ συχνὴ ἀλλαγὴ τῶν συμβολίζουν τὴν ἀγιοσύνην, τὸ ἄσπιλον, τὸ δὲ ἐνδυμὰ του προσπάθειαν νὰ μοιάξῃ μ’ ἄγιον τῆς ἐκκλησίας ὅπως ὑπογράφεται εἰς τὴν ἐπιστολήν». Μανδύα καὶ γάντια ἐφοροῦσαν ὅλοι οἱ εὐγενεῖς τῆς ἐποχῆς του. Γιατὶ λοιπὸν γιὰ ὅλους τοὺς Ζακυνθίους δὲν ἰσχύει ἡ ἴδια ἐρμηνεία περὶ ἀγιοσύνης; Δύσκολο νὰ δοθῆ ἐξηγήσεις, ἐκτὸς ἀν λάθωμε ὑπ’ ὅμι ὅτι αὐτοὶ δὲν ἔγραφαν ἐπιστολὰς μὲ τὴν ὑπογραφή «Ἄγιος».

Ἄλλὰ ὁ σ. συνεχίζει. «Δὲν πρέπει νὰ παρανευθῆ ὁ ἀναγνώστης διότι ἰσχυρίζομαι ὅτι ὁ ποιητὴς ἐπίστευε ἀσυνειδήτως ὅτι εἶναι θεότης, ἅγιος, ἢ ἐξαιρετικόν. Τὸ φαινόμενον αὐτὸ εἶναι κανὼν εἰς τοὺς ψυχοπαθεῖς (βέβαιον, κατὰ τὸν σ., πὼς ὁ ἐθνικὸς μας ποιητὴς εἶναι ψυχοπαθὴς, γι’ αὐτὸ καὶ συγκρίνεται πρὸς ὅλους τοὺς ψυχοπαθεῖς). Ὅδοι φαντάζονται ὅτι ἔγιναν θεοί, βασιλεῖς, ὄντα ἐξαιρετικὰ καὶ συμπεριφέρονται σὰ νὰ ἦσαν τοιοῦτοι». (Ἄς σημειωθῆ ἔδω πὼς ὁ σ. τῆς μελέτης εἶναι ἐκπαιδευτικὸς, δὲν εἶναι οὔτε κανὼν γιὰ τὸν ψυχιατρικόν, οὔτε ἔχει καμμιά σχέσι μὲ ψυχιατρικὰ ἄσυλα). «Παρηκολούθησα μὲ πολλὴν προσοχὴν τὴν ἰδεολογία ἐνὸς ἐπιληπτικοῦ ὁστις ἐπίστευε ὅτι εἶναι ὁ Χριστὸς. Ἐπίσης εἰς κόρην πάσχουσαν ἀπὸ σχιζοφρενίαν ἔδρον ὅτι ἐθεώρει τὸν ἑαυτὸν τῆς ὡς «Ἄγιαν».

Καὶ ὁ ἀναγνώστης τοῦ βιβλίου μὲ τὴν σύγκρισιν τῶν ψυχοπαθῶν πρὸς τὸν Σολωμὸ βρίσκεται σὲ ἀπορία. Δὲ μπορεί νὰ καταλάβῃ ποῖο εἶναι τὸ κοινὸ σημεῖο μεταξὺ τῶν περιπτώσεων ποῦ ἀριθμῆται καὶ τοῦ ποιητοῦ. Κι’ ἂν τύχῃ νᾶναι κανεὶς γιὰ τὸν καὶ νὰ ξέρῃ πὼς δὲν εἶναι δὰ καὶ τόσο εὐκόλο πρᾶγμα νὰ καταδικάξῃ στὴν ἀνυπαρξία ἕναν ἄνθρωπον, λέγοντάς του ψυχοπαθῆ, καὶ πὼς δὲν εἶναι σὲ χερί του καθενὸς νὰ βάζῃ τόσο εὐκόλο σὲ ζωντανούς καὶ πεθαμένους τὴν ἐτικέττα τῆς ψυχοπαθείας, ὅταν μάλιστα γνωρίζει πὼς ὑπάρχουν περιπτώσεις ἀπλῶν καὶ συνηθισμένων ψυχι-

κῶν διαταραχῶν γιὰ τῆς ὁποῖες καθηγηταὶ καὶ διακεκριμένοι ψυχίατροι ἀδυνατοῦν ν’ ἀποφανθοῦν, ἐξίσταται μὲ τὴν προχειρότητα τῶν ἀνθρώπων τῆς ἑλληνικῆς ἀτομικῆς ψυχολογίας.

*

Πάνω στὴν ἐσφαλμένη εἰκασία περὶ κοινωνικῆς ἀνυποληψίας τοῦ ποιητοῦ, στὴν εὐστροφή ἀπάντησί του στὸ ἀνέκδοτο ποῦ ἀνεφέρθη, καὶ στὴν ἀνύπαρκτη ὑπογραφή «Ἄγιος» στὸ γράμμα πρὸς τὴν μητέρα του, στήριχθηκε ὁ συγγραφεὺς τῆς μελέτης γιὰ νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν κοσμοθεωρία τοῦ Σολωμοῦ. Ἀσφαλῶς ὁ Δὸν Σάντο Ρώσση ὁ γεμάτος στοργὴ γιὰ τὸν Σολωμὸ δάσκαλός του, δὲ θάσπευε ποτέ του χαριετισμάτα στὴν μητέρα τοῦ ποιητοῦ ἂν φανταζότανε πὼς ἦταν δυνατόν ὁ ἀπλὸς αὐτὸς χαριετισμὸς τοῦ νὰ πάρῃ τόσο ἐπικίνδυνη ἔκτασι γιὰ τὸν ἀγαπημένον του μαθητῆ. Εἶναι τόσο ἀπ’ τὰ μαλλιά τραθηγημένα τὰ ἐπιχειρήματα πὼς κι’ ἀπὸ τὸ ἔργο του ὡς ποιητοῦ βγαίνει ἡ ἰδέα του περὶ τοῦ θεοῦ τῆς καταγωγῆς του, ποῦ εἶναι ν’ ἀπορῆς πὼς γράφτηκαν σὲ βιβλίον τέτοια πράγματα.

Ἐπιστρατεύεται ἡ ἑλληνικὴ μυθολογία καὶ παρελαύνουν κακοτεμαχισμένα τὰ ἐκλεκτότερα δημιουργήματα τοῦ ποιητοῦ, γιὰ νὰ ὑποστηριχθῆ ἀπὸ τὸν σ. πὼς ὁ ποιητῆς, ἀπὸ τὸν καιρὸ ποῦ ἦταν παιδί, ἐσχημάτισε δῆθεν τὴν ἰδέα πὼς εἶχε θεῖα καταγωγή. Παραθέτει, π. χ., τὸ γνωστότατο ὠραῖο μικρὸ ποιηματάκι ποῦ εἶναι καὶ μόνον τετράστιχο, τὴν «Γαλήνη»:

Δὲν ἀκούεται οὐτ’ ἕνα κύμα
Εἰς τὴν ἔρημ ἀκρογιαλιά
Λὲς κι’ ἡ θάλασσα κοιμάται
Μὲς’ εἰς τῆς γῆς τὴν ἀγκαλιά.

καὶ σχολιάζει: «Ἐδῶ φαίνεται ἡ γαλήνη τοῦ εἶχεν ὁ Ἡφαιστος ἐργαζόμενος στὰ βάθη τοῦ Ὠκεανοῦ».

Τὴν ἀνάμειξι τοῦ Ἡφαιστοῦ στὸ τετράστιχο ὁ σ. τῆ θεωρεῖ ἀπαράτητη γιὰτί, ὅπως ἀκριβῶς ἀναφέρει σὲ προηγούμενη σελίδα, «ὁ μικρὸς Διόνυσος διὰ νὰ λύσῃ τὸ μυστήριον τῆς γεννήσεώς του καὶ ἐξασφαλίσῃ τὴν ζωὴν του ἀπὸ τὴν κοινωνίαν ποῦ τὴν ἐθεώρει ἐχθρικήν, ἐφαντάσθη ὡς θεῖαν τὴν καταγωγὴν του» (ἔδω τὸ μοτίβο ἀλλάζει ἀπὸ τὸ χριστιανικὸ κόσμον τῶν ἁγίων πέφτομε στοὺς θεοὺς τῆς Ἑλληνικῆς Μυθολογίας), «ὅτι δηλ. εἶναι κάποια θεότης γεννηθεῖσα κατὰ τρόπον ἐξαιρετικόν, καὶ μάλιστα ἡ θεότης αὐτὴ εἶχε ὁμοιότητα μὲ τὸν θεόν Ἡφαιστον, ποῦ ἀνετράφη ἀπὸ δύο Ὠκεανίδας». Ἐπικαλεῖται δὲ μιὰ ἐπιστολὴ τοῦ Σολωμοῦ πρὸς τὸν πατέρα τοῦ Μαρκορά, ὅπου ὁ ποιητῆς λέει ὅτι «ὁ χωλὸς ἐκεῖνος θεὸς ποῦχε ρίξει ἀπὸ τοὺς ὠρανούς ἢ μητέρα του, μὸδε κάνει ἐντύπωσι ἀπὸ τὰ τρυφερά μου χρόνια» καὶ ἔ-

πειδή κατά τη θεωρία του Adler «όταν μία ανάμνησις της παιδικής ηλικίας διατηρείται ζωηρά εις την ώριμον, σημαίνει ότι η ανάμνησις αυτή αποτελεί μέρος του ιδεώδους ή του προγράμματος της ζωής» (σελ. 18), θά ήτ' πώς ο ποιητής μεταξύ του μύθου και της ζωής του βρήκε ανάλογον, έπειδή και ο Ήφαιστος επί 9 χρόνια ανετράφη από τις Ώκεανίδες στον Ώκεανό, όπως και ο ποιητής επί 9 χρόνια, τα πρώτα της ζωής του, αισθανόταν την κοινωνική ανυποληψία για την οποία τόσος λόγος έγινε προηγουμένως...! Και έπειδή «το ιδεώδες του ποιητού (σελ. 20), συνειδητόν μόν κατά την παιδικήν ηλικίαν, διετηρήθη άσυνείδητον κατά την ώριμον» στη «Γαλήνη» και σ' άλλα ποιήματα του Σολωμού «πρέπει να εύρωμεν πολλές έκδηλώσεις του ιδεώδους αυτού». Και έτσι λοιπόν, στο άπλο και ώραίο τετράστιχο «φάνεται η γαλήνη που είχε ο Ήφαιστος εργαζόμενος στα βάθη του Ώκεανού. Η θάλασσα για τόν ποιητή είναι η κατοικία του, η προσωρινή θεία διαμονή του».

Ευθύς αμέσως, στην σελίδα 22, ο σ. συνεχίζει την έρμηνευτική του με δεξιότητα: «Το ποίημα που θεωρείται το πρωτόλειον τών συνθέσεων που έγραψεν απ' ευθείας εις την Έλληνικήν γλώσσαν, και όχι, όπως συνειθίζει, πρώτα εις την Ίταλικήν, έχει σχέση με την θάλασσαν:

Τό παιδάκι όταν άρχισεν
τό κολύμπημα να μάθην,
ό κολυμπήτης στα βάθη
μέ τό χέρι τό οδηγά.
τό αφήνει, τό προσέχει
ικί' άν ίδη τό όπως δειλιάζει
ευθύς τρέχει και τ' άρπάζει
και τόν φόβον του όνειδιά.

«Αναγινώσκοντες τό χαριτωμένο αυτό ποίημα, δέν σάς φαίνεται πως βλέπετε τόν μικρόν Σολωμόν μέσα εις την θάλασσα και κάποιον προστάτιν μητέρα (θεά) τό μανθάνει να κολυμπά; Είναι η ιδανική μητέρα του, ή Ώκεανίς».

Παντού όπου ο ποιητής προσωποποιεί τις ιδέες του και τούς δίνει γυναικεία προσωπικότητα, αναγνωρίζει την Ώκεανίδα δέν είναι άλλη από την Ώκεανίδα, την ιδανικήν μητέρα και προστάτιδά του.

Μά και για όλόκληρον τόν έθνικό μας Ύμνον έχει τη δική του γνάμη ο εισηγητής στην Έλλάδα της άτομικής ψυχολογίας.

Γράφει κάπου επιγραμματικά:

«Είς τό άριστον τών έργων του, εις τόν Ύμνον προς την Έλευθερίαν, άφορμήν έδωκεν η άρξαμένη επανάστασις, άλλ' η έμπνευσις αυτού οφείλεται εις την στάσιν του Σολωμού άπέναντι της μητέρας, του πατέρα, του αδελφού και τών άλλων ανθρώπων».

Και παρακάτω:

«Η πίσθεσια ψυχή του εύρίσκει άφορμήν να έκδηλώση όλον τόν πόνον και τό μίσος που έδοκίμασε κατά την παιδικήν ηλικίαν. Έτσι τό κοινωνικόν μίσος μετετρέπη εις έθνικόν».

*

Ο σ. της μελέτης κατ' αυτόν τόν τρόπον, συνεχίζει την «έρμηνεία» του για τό έργο του ποιητού. Και μ' όση εύκολία άρχισε, έτσι εύκολα, στο ίδιο μοτίβο, τελειώνει τό κεφάλαιο τό σχετικό με την κοσμοθεωρία του Σολωμού. Κι' άν δέν υπήρχαν στοιχεία που να μαρτυρούν τις κοσμοθεωρειακές ιδέες και την θερμή χριστιανική πίστι του ποιητού, θά έδικαιολογείτο ίσως η άπόπειρα αυτή κατά της προσωπικότητας του Σολωμού με τη θεωρία του Adler, αλλά είναι τόσα τά ντοκουμέντα της χριστιανικότητός του, ώστε κανείς από τούς βιογράφους του και τούς έρμηνευτάς του, δέν βρέθηκε ν' άμφισβητήσει την καθαρά χριστιανική έμπνευσι στην κοσμοθεωρία του. Δέν είναι δουλειά του άρθρου αυτού να θίξη την άποψιν αυτή, αλλά για να χρησιμοποήσουμε κι' έμεις τις ίδιες και τις μόνες πηγές που ο κ. Δ. Μωραΐτης χρησιμοποιεί στην παραποίση της κοσμοθεωρίας του Σολωμού, θά παραθέσουμε μερικά αποσπάσματα, από τό βιβλίον του κ. Καιροφύλλα «Σολωμού άνέκδοτα έργα», που και μόνον αυτά τοποθετούν τά πράγματα στη θέση τους. (Σολωμού Άνέκδοτ. έργα σελ. 114).

«Τά συνέντα τά όποια δημοσιεύομεν έδώ διαπνέονται από ύψηλόν αίσθημα χριστιανικότητος. Τό πράγμα δέν είναι διόλου περιέργον ούδ' ανεξήγητον..... Ο Πολυλάς και ο Κουαρτάνος βεβαιούν ότι ο Σολωμός συνήθιζε να επαναλαμβάνη: «Αν δέν ύπάρχη Θεός, τί ύπάρχει λοιπόν;»

Και παρακάτω:

«Ο Σολωμός χάρις εις την θρησκευτικήν του ανατροφήν από τά πρώτα ποιητικά του βήματα παρουσιάσθη ως λάτρης του θείου. Ο αδελφός του διηγείτο ότι ο ποιητής είχεν ιδιαίτερον προτίμησιν εις την άνάγνωσιν της Άγίας Γραφής».

Έκείνος που έδημιούργησε τόν «Ύμνον» τό «Είς Μοναχόν» την «Όδην εις πρώτην Λειτουργίαν» την «Καταστροφήν της Ίερουσαλήμ» (άνέκδοτα έργα σελ. 89-109), είχε βέβαια σχηματισμένη κοσμοθεωρία, με τη διαφορά ότι η κοσμοθεωρία αυτή έχει καθαρά χριστιανική έμπνευσι και δέν έχει καμιά σχέση μ' εκείνη που παρουσιάζεται στή μελέτη «ο ποιητής Σολωμός και τό έργον του» από την Έλληνική άτομική ψυχολογία.

PIERRE L' ERMITE

Παρατήρησαν κάποτε στη Madame de Noailles που πρό όλίγου είχε τελειώσει την ανάγνωση ενός άρθρου του Pierre L' Ermite μπροστά σέ κύκλο γνωστών της, ότι άσφαλώς θά τόν διάβαζε από νομπισμό. «Όχι» άπήντησεν αυτή ζωνρά, μέ μία φλόγα στά μάτια, «τόν διαβάζω γιατί μέ γοητεύει!»

Ή κρίσις αυτή τής μεγάλης ποιήτριας είναι ό,τι άκριβώς θά μπορούσε νά πη κανείς γιά τόν Pierre L' Ermite. Ό συγγραφέυς αυτός γοητεύει. Καί χωρίς καμιά άλλη μαρτυρία, ό εύρύτατος κύκλος τών άναγνωστών του, όί άλλεπάλληλες έκδόσεις τών έργων του βεβαιώνουν γι' αυτό. Τό όνομά του (ή καλύτερα τό ψευδώνυμο, γιατί τό πραγματικό του όνομα είναι Edmond Loutil) είναι πιά γνωστότατο κι' άγαπητό όχι μονάχα στη Γαλλία, άλλα και πολύ μακρύτερα. Ή Γαλλική Άκαδημία έχει βραβεύσει έπανευλημμένες έργα του. Τα μυθιστορήματά του πού διεσκεύασαν σέ κινηματογραφικά έργα προκαλούν πάντα ένθουσιασμό σέ πλήθη θεατών(1). Στά 1938 ή γαλλική διανόηση, και ιδιαίτέρως όί χριστιανοί διανοούμενοι, τού άπένεμαν μεγάλες τιμές στό Παρίσι, μέ την εόκαιρία τής συμπλήρωσεως 50 ετών δράσεώς του. Λίγοι συγγραφείς κατάρθωσαν ν' άποκτήσουν τόσο μεγάλο κι' άφωσιωμένο κύκλο θαυμαστών. Τό Παρίσι τόν ξέρει πολύ καλά—γράφει ό Charles Rich(2). Άλλά και όλη ή Γαλλία. Είναι κατακτητής ψυχών, τόν χαρακτηρίζει άνεξάντηλη δραστηριότης, τόλμη πού τίποτα δέν τήν τρομάζει, άισιοδοξία πού τίποτα δέν τήν ταράζει, γρήγορη και θερμή κι' έυγενικά έκδαπάνησι στην άφοσίωσι πρós τόν πλησίον. Είναι άδύνατο νά πη μία λέξι, νά γράψη μία γραμμή, νά γράψη ένα έργο, πού νά μη βγαίνει άπ' τήν καρδιά του.

Και όμως, δυστυχώς, έδω στην Έλλάδα ό συγγραφέυς αυτός μας είναι άγνωστος. Άν έξαρση κανείς τίς «Άκτίνες», πού, έξ άφορμής τού έορτασμού τής πεντηκονταετηρίδος του πρό τριετίας μίλησαν σύντομα γι' αυτόν(3), όί κύκλοι τών διανοουμένων μας τόν έχουν άγνωσει. Άσφαλώς, άν ό Πιέρ Λ' Έρμιτ ήταν κανένας συγγραφέυς ρυπαρογραφημάτων, από εκείνους πού έξακολουθούν δυστυχώς νά μας παρουσιάζουν άκόμη έδω πολλοί Έλληνες λόγιοι ώς άν-

τιπροσώπους τής ξένης διανοήσεως, τότε κι' αυτός θά ήταν γνωστότατος στην Έλλάδα και τά μυθιστορήματά του θά μετεφράζοντο και θά ελάνσάροντο μέ ιδιαίτερο ζήλο. Άλλά τό έργο τού Πιέρ Λ' Έρμιτ έχει όλοφάνερη άπάνω του τή σφραγίδα τής υγείας και τής άνωπερότητας. Είναι ένας συγγραφέυς πού έντάσσεται πέρα γιά πέρα μέσα στη σειρά τών πεζογράφων έκείνων και ποιητών πού εργάσθηκαν κι' εργάζονται γιά τήν άναγέννησι τών χριστιανικών γραμμάτων σέ διάφορες χώρες, έντονότερα όμως στη Γαλλία. Είναι μάλιστα δίκαιο νά σημειωθή—κι' έχει άναγνωρισθή άλλως τε από καιρό—ότι στην άναγέννησι αυτή, πού άνάγλυφη εικόνα της μας δίνει ή τρίτομη «Άνθολογία τής Καθολικής Άναγεννήσεως» πού δημοσίευσε πρόπερι ό Louis Chaigne(+), ένας από τούς παλαίμαχους κι' άκούραστους συντελεστές στάθηκε κι' ό Πιέρ Λ' Έρμιτ.

Πράγματι, ό γηραιός αυτός συγγραφέυς, δέν είναι μόνον ένας έμπνευσμένος οδηγητής ψυχών—σάν Ιερέυς και πνευματικός στό Παρίσι—δέν είναι μόνο ένας άκούρατος εργάτης τής φιλάνθρωπίας και κάθε έργου άγαθού' είναι παράλληλα κι' ένας δημοσιογράφος και λογοτέχνης πρώτης γραμμής, πού περισσότερο από μισόν αιώνα τώρα καλλιεργεί έντατικά κάθε είδος πεζογραφήματος, από τό άρθρο και τό χρονογράφημα, μέχρι τή νουβέλλα και τό ρομάντζο. Ικαί καθώς γράφει ό Ludovic Bron(4) λίγοι συγγραφείς έχουν προσφέρει τόσες υπηρεσίες στην κοινωνία όσες ό Πιέρ Λ' Έρμιτ.

Άσφαλώς λοιπόν, αξίζει τόν κόπο ν' άπασχοληθή κανείς μέ τό έργο και τήν προσωπικότητα τού άνθρώπου αυτού, γιά τόν όποιον έχει λεχθή χαρακτηριστικά πώς «είν' ένας Ιερέυς, πού συμβαίνει συχνά νά γευματίση μ' έναν πρεσβευτή και νά δειπνήση μ' έναν άκαδημαϊκό!»

*

Όποιοι άκούει ότι ό Πιέρ Λ' Έρμιτ είναι σήμερα έβδομήντα όκτώ ετών κι' έξακολουθεί νά έργασθ—τό τελευταίο του μυθιστόρημα δημοσιεύθηκε πρό τριών ετών κι' είν' ένα άληθινό άριστούργημα—θά φαν-

(4) Anthologie de la Renaissance Catholique, éd. «Alsatia», Paris.

(5) Σ' ένα ειδικό κι' έξαιρετικά καλογραμμένο βιβλίό του, μέ τόν τίτλο «Pierre L' Ermite» (έκδ. όη, Paris) όπου μιλάει πλατείά και πολύ διαφωτιστικά γιά τόν συγγραφέα και τό έργο του.

(1) J. Calvet «Le Renouveau Catholique», σελ. 390.

(2) Πρόλογος στό «Pierre L' Ermite», τού L. Bron.

(3) Τόμος 1938 σελ. 85.

τασθή Ισως πώς πρόκειται για κανένα φαινόμενο υγείας. Και όμως, απ' την παιδική του ηλικία ήταν τόσο ασθενικός, πού οι γιατροί δέν τού έδιναν παρά ελάχιστη προθεσμία ζωής. Γεννήθηκε στο Μολοχ της Γαλλίας. Όταν έγινε τριών ετών, η οικογένειά του έγκατεστάθηκε στο Παρίσι. Οι γονείς του φρόντισαν πολύ για την καλή ανατροφή του. Από την παιδική του ακόμη ηλικία αισθάνεται αγάπη πρὸς τὸ Ιερατικό στάδιο. Εἰς τὸ μικρὸ σεμινάριο πού φοιτᾷ γίνεται ὁ πρωτεργάτης γιὰ τὴν ἔκδοσι μιᾶς μικρῆς μαθητικῆς ἡφημερίδος, πού τὴν ἔγραφε καὶ τὴν ἐστόλιζε ὁ ἴδιος με ζωγραφιές. Ἄλλὰ ἡ υγεία τοῦ νεαροῦ σπουδαστοῦ με τούς εὐγενικούς δραματισμούς, εἶναι πολὺ κλονισμένη. Ὑποφέρει ἀπὸ συνεχῆ πυρετὸ «κι' οἱ αἰμοπτώσεις εἶναι πολὺ συχνές. «Εἶναι ὑπόθεσις ὀλίγων μηνῶν» εἶχε πῆ ὁ γιατρὸς πρὸ τὸν ἐξήτασε. Παρ' ὅλ' αὐτὰ τὸ δέχεται αὐτὸ ἀτάραχος καὶ δὲ βγαίνει ἀπὸ τὸ δρόμο πού ἔχει χαράξει. Μπαίνει στὸ μεγάλο Σεμινάριο γιὰ ἀνώτερες σπουδές.

Εὐτυχῶς, ἡ πρόρρησις τοῦ γιατροῦ δὲ βγήκε σωστῆ. Οἱ «λίγοι μῆνες» ἐπέρασαν, ἐπέρασαν καὶ πολλοί, καὶ ἡ υγεία του ὁλοένα κι' ἐκαλυπτερεῖ. Τέλειωσε τὸν κύκλο τῶν φιλοσοφικῶν καὶ θεολογικῶν τῶν σπουδῶν, καὶ γίνεται λερέυς. Ἀφοσιώνεται τώρα ὀλόψυχα στὴν ἱερῆ ἀποστολή του. Ἦταν ἡ ἐποχὴ πού μεσουρανοῦσεν ἡ ἀρνησις τῶν πάντων ἐν ὀνόματι τοῦ ὀρθοῦ λόγου. Τὸ ὀρθολογιστικὸ βιβλίον, τὸ ἀνήθικο μυθιστόρημα ἔκαναν θραῦσι στὶς μορφωμένες τάξεις καὶ στὸν κατώτερο λαό. Χρειάζεται ἀγώνας. Τὸ 1890 ἀρχίζει κιόλα τὴν ἀρθρογραφία του εἰς τὴν μεγάλῃ ἡφημερίδα τοῦ Παρισιοῦ «La Croix». Τὰ ἄρθρα του διαβάσκονται με ἀπληστία. Ἡ θλίψις γιὰ τὸ θάνατο τῆς μητέρας του, πού τόσο πολὺ τὴν ἀγαποῦσε, δέν τού κόβει οὔτε στιγμή τὸν ἐνθουσιασμό. Ὡς ἡφημέριος στὸ Παρίσι, παντοῦ ὅπου ἐργάζεται, ἀφήνει ἐνθύμια τῆς σταυροφορίας του γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσι ψυχῶν καὶ τὴν ἐκτέλεσι τῶν ἔργων τῆς ἀγάπης.

Σταυροφορία γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσι ψυχῶν! Τέτοιο εἶναι ὅλο τὸ ἔργο τοῦ Πιέρ Λ' Ἐρμίτ. Ὅχι μόνονα τὸ αὐστηρὰ ἱερατικό γιὰτὶ παράλληλον εἶναι καὶ τὸ συγγραφικὸ τὸ ἔργο, ὅπου ἀποκαλύπτεται μιὰ ἄλλη προσωπικότης, με ἐξαιρετικὴ δύναμι καὶ μεγάλο ταλέντο.

Εἴπαμε καὶ προτιήρα πὼς ἀρχισε νὰ δημοσιογραφῆ στὸν «Croix». Δὲν ἐπρόκειτο κυρίως γιὰ ἄρθρα, ὅσο γιὰ ἕνα εἶδος χρονογραφηματος, ὅπου τὸ θέμα ἀναπτύσσεται πάντοτε ἀπάνω στὰ γεγονότα τῆς καθημερινῆς ζωῆς, στὴ ζωντανὴ πραγματικότητα. Ὁ Πιέρ Λ' Ἐρμίτ, ὡς χρονογράφος, εἶναι μιὰ μεγάλῃ δύναμις. Κατέχει,

ὅσο λίγοι, τὴν πραγματικότητά, κι' ἔχει σὲ σπάνιον βαθμὸ τὴν ἱκανότητα νὰ τὴν ζανα-παρασταίνῃ ἀνάγλυφον καὶ ζωντανή. Βλέπει τὴ ζωὴ απ' ὅλες τὶς μεριές τῆς, εἰσδίδει σὲ ὅλες τὶς λεπτομερείες τῆς, τὴν ἀναλύει ἢ τὴν συνθέτει κατὰ τὴ βούλησί του, γιὰ νὰ βγάλῃ πάντα ἕνα θετικὸ πόρισμα, μίαν ἀληθεία, μιὰ σκέψι φιλοσοφημένη καὶ δυνατή, ἱκανὴ ὅχι ἀπλῶς νὰ θέλῃ, ἀλλὰ νὰ καθοδηγήσῃ καὶ νὰ φωτίσῃ τὸν ἀναγνώστη. Ἐνα τέτοιο χρονογράφημα—εἶδος ἀγνωστο δυστυχῆς ὡς τώρα στὸν τόπο μας—ἦταν ἐκείνη τὴν ἐποχὴ καὶ γιὰ τὸ γαλλικὸ κοινόν, ἰδίως τὸ χριστιανικόν, κατὶ τὸ καινούργιον, κατὶ τὸ ἐξαιρετικὰ εὐχάριστον καὶ τερπνόν. Ἡ ἡφημερίδα ὅπου δημοσιογραφοῦσε ὁ Πιέρ Λ' Ἐρμίτ, ἔβλεπε ν' αὐξάνῃ καταπληκτικὰ ἡ κυκλοφορία τῆς. Μιὰ συλλογὴ ἀπὸ τέτοια χρονογραφήματα πού δημοσιεύσε τότε με τὸν τίτλον «Lisez—moi ça» διαβάσθηκε ἐξαιρετικὰ. Τὴ συλλογὴ αὐτὴ τὴν ἀκολούθησαν πολλὰς ἄλλες, ὅπως τὰ «La trouée», «Le soc», «Et ça...?», «Visions aiguës de Guerre», «Toujours elle» κλπ. Ὁ ἀκαδημαϊκὸς René Bazin γράφει γι' αὐτόν(6): «Ἐν ζῶσει ἀκόμη ὁ Barbey d' Aureville θὰ εἶχε διασαλπίζει ἀπὸ πολὺν καιρὸ τὸ ὄνομα αὐτοῦ τοῦ κληρικοῦ λογοτέχνου... Δὲ θὰ μπορούσε νὰ ἀνεχθῆ ὡστε ἕνας συγγραφεὺς με μιὰ τόσο μεγάλῃ ψυχὴ νὰ μὴν ὑψωθῆ στὴ θέσι πού τοῦ ἀξίζει, καὶ ἕνα μέρος τοῦ λαοῦ νὰ ἀγνοῆ ἕναν ἀπ' τοὺς δημοσιογράφους μας τὸς με πλουσιώτατα χαρίσματα προκισμένους—τὸν καλὺτερον, ὅχι μόνον γιὰ τὴν εὐγένεια καὶ τὴν σιγουριά τῆς διδασχῆς του, μὰ καὶ γιὰ τὴν ἐξαιρετικὴ γνώσι τοῦ περιβάλλοντος... Χωρὶς ἀμφιβολία, εἶναι ἕνας ζωγράφος. Βλέπει πολὺ καλά, τὰ βλέπει ὅλα... Ἐχει τὴν τέχνη τοῦ ζωγράφου καὶ τοῦ ρομανοειῆ».

*

Ὅπως κρίνει καὶ ὁ Bazin, πράγματι ὁ Π. Λ' Ἐρμίτ δέν εἶναι μόνον δημοσιογράφος καὶ χρονογράφος. Εἶναι καὶ ἕνας μυθιστοριογράφος πρῶτης γραμμῆς, εἰν' ἀπὸ τοὺς ἀντιπροσωπευτικώτερος τῆς ἐποχῆς του, ὅχι μόνον γιὰ τὸ ποσόν τῆς παραγωγῆς, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν οὐσία τοῦ ἔργου.

Τὸ πρῶτον του ρομαντικὸν δημοσιεύθηκε στὴν ἀρχὴ τοῦ δημοσιογραφικοῦ του σταδίου. «Le grand Mufflo» εἶναι ὁ τίτλος του. Ὁ Mufflo αὐτός εἶναι ὁ τύπος τοῦ ἀντικληρικοῦ ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, ἀσπιδος ἐχθρὸς τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἀδιάλλακτος ἄπιστος. Ὁ συγγραφεὺς τὸν παρακολουθεῖ σ' ὅλες τὶς φάσεις τῆς ζωῆς του, δείχνει τὶς μικρότητες καὶ τῆς ἀντιφάσεως σὲς ὁ-

(6) L. Chaigne «Anthologie κλπ.» τόμ. 3 σελ. 102.

ποιές είναι μπλεγμένους διαρκώς, τὸν γελοιοποιεῖ μὲ τὰ ἴδια του τὰ λόγια καὶ μὲ τὶς ἴδιες τὶς πράξεις του. Ἔχει κάποι τὸ σπαρταριστὸ μέσα του τὸ βιβλίο αὐτό, τὸ γραμμένο μὲ ἀπεριόριστο κέφι καὶ μὲ λεπτότατη σάτιρα. Ἡ ὑπόδοχὴ ποὺ τοῦ ἔγινε ἦταν ἐνθουσιώδης. Τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως ἔγινε ἀμέσως ἀγαπητό.

Τὸ «Grand Muftlo» ἀκολούθησε νέο ρομάντζο, μὲ τὸν τίτλο «La grande Amie», ὠραῖο λογοτέχνημα, ἀληθινὴ δόξα τοῦ συγγραφέως. Ἐθραβεύθη ἀπὸ τῆ Γαλλικῆ Ἀκαδημία, καὶ μεταφράσθηκε σὲ πάρα πολλές γλώσσες. Ἡ «μεγάλὴ φίλη» γιὰ τὴν ὁποία μιλάει ὁ συγγραφέως εἶναι ἡ γῆ, ἡ εὐλογημένη γῆ, ποὺ ὁ νεώτερος, ἀνθρώπος τὴν περιφρόνησε, γιὰ νὰ ριχτῆ στὴν εὐκολὴ δῆθεν μὰ ψεύτικὴ ζωὴ τῶν μεγαλοπόλεων, ἐνῶ ἐκεῖνη τοῦ μένει πάντα πιστῆ, ἔτοιμὴ νὰ τοῦ προσφέρῃ σὲ κάθε στιγμή τὰ δῶρα της καὶ τοὺς καρπούς της καὶ νὰ τὸν βοηθήσῃ γιὰ μιὰ καθαρότερη κι' ἀνώτερη ζωὴ. Τῆς ἴδιας σειρᾶς κι' ἀπὸ τὴν ἴδια πρόθεσι γραμμένο εἶναι καὶ τὸ ἄλλο βιβλίο του «Restez chez vous!», βιβλίο, ποὺ καθὼς λέει ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέως εἶναι ἐμπνευσμένο ἀπ' τὴν ἀγάπῃ τῆς οἰκογενείας, τῆς ἐξοχῆς καὶ τῆς ἐπαρχίας, κι' ἀπὸ τὸ μῖσος ἐναντίον τοῦ «μεγάλου διασπορέως» ποὺ λέγεται πρωτεύουσα.

Ἀκολουθεῖ κατόπιν μιὰ μεγάλῃ σειρά ἀπὸ κοινωνικὰ καὶ ψυχολογικὰ μυθιστορήματα, τὸ «L' Emprise», τὸ «La Brisure», τὸ «Les deux mains», τὸ «Comment j' ai tué mon enfant», τὸ «La vieille Fille», τὸ «La Femme aux yeux fermés» βραβευμένο κι' αὐτὸ ἀπ' τῆ Γαλλικῆ Ἀκαδημία, κι' ἄλλα πολλά, μέχρι τὸ τελευταῖο του «Le bonheur est simple», ποὺ τὸ δονεῖ κι' αὐτὸ ἡ παλαιὰ ἀγάπῃ τοῦ ὑπαίθρου, τῆς ἀγνῆς ἐπαρχιακῆς ζωῆς, μὲ τὴν παράδοσι, μὲ τὰ σεμνὰ ἦθη, μὲ τοὺς ἀκέραιους χαρακτήρες.

*

Σ' ὅλ' αὐτὰ τὰ μυθιστορήματά του ὁ Πιέρ Ἀ' Ἐρμίτ δειχνεταί θαυμάσιος ἀνατόμος ψυχῶν, δημιουργὸς πολὺ ἐπιτυχῶν νέων τύπων, ὑπέροχος ζωγράφος καὶ στυλίστας. Αἱγοὶ σύγχρονοι μυθιστοριογράφοι ἔχουν τὴ δύναμι νὰ μπαίνουν τόσο βαθειὰ στὴν ψυχὴ τῶν ἡρώων τους. Ὁ Πιέρ Ἀ' Ἐρμίτ δὲν τὸ καταφέρνει αὐτὸ μόνο χάρις στὴν ἀναμφισβήτητὴ ἱκανότητά του. Εἶναι καὶ καρπὸς πολυχρόνιας ἐιδικῆς πεῖρας. Σάν ἱερέως, καὶ μάλιστα σάν πνευματικὸς, ποὺ πλέον ἀπὸ μισὴ ἑκατονταετία ἔχει ἔρθει σ' ἐπικοινωνία μὲ ἀναρίθμητες ψυχές, μπόρεσε νὰ νοιώσῃ ὡς τὸ βάθος τῆς τῆν ἀνθρώπινη καρδιά, νὰ σπουδάσῃ ὅλες τὶς διακυμάνσεις, τὶς μεταβολές, τὶς ἀδυναμίες καὶ τὸ μεγαλεῖο τῶν ψυχῶν. Μυριάδες

ἀνθρώπων τοῦ ἔχουν ἐμπιστευθῆ στὴν ἐξομολόγησι τὰ μυστικά τους, τὸν πόνο καὶ τὴ χαρὰ, τὶς ἀδυναμίες καὶ τοὺς πειρασμούς, τὶς ἀμφιβολίες καὶ τοὺς δισταγμούς, τὶς προσπαθείες τους γιὰ τὸν ἀνταγμὸ τῆς ζωῆς τους. «Ἄν οἱ τοῖχοι τοῦ γραφείου μου μποροῦσαν νὰ μιλήσουν—ἔλεγε μιὰ μέρα—θὰ διηγοῦντο ὅλο τὸν πόνο καὶ ὅλο τὸ μεγαλεῖο τῶν ψυχῶν». Ἔτσι κατάρθωσε νὰ γίνῃ γιατρός ψυχῶν, σὸ βαθύτερο νόημα τοῦ ὄρου, καὶ μυθιστοριογράφος ψυχολόγος, στὴν καλύτερη ἐκδήλωσι τοῦ εἶδους.

Γι' αὐτὸ οἱ τύποι του εἶναι ζωντανοί, ἀνθρώποι πραγματικοί, μὲ σάρκα καὶ ὀστά, παλαιὸι γνώριμοι τοῦ συγγραφέως. Ἔτσι ἔχεις λ. χ. ἕνα τόσο συνήθη τύπο οἰκογενείας τῶν πόλεων: Ὁ πατέρας, κλασικὸς τύπος μεγαλοαστοῦ, καλοφαγᾶ, καλοταϊσμένου, ποὺ θέλει νὰ τᾶχῃ καλὰ καὶ μὲ τὴ θρησκεία, ἀλλὰ προπάντων νάχῃ φουσκωμένο. τὸ πορτοφόλι. «Σὲ βεβαιῶ ὅτι ζωὸν καλὰ μὲ τὴν μικρὴ μου φιλοσοφία, λέει στὴν οἰκονομία του. Νὰ τρώω καλὰ, νὰ πίνω καλὰ, νὰ κοιμᾶμαι καλὰ, νὰ κερδίζω πολὺ χρήμα» (7).

Ὁ μικρότερος γιὸς, ὁ Μάζ, «μοιάζει τοῦ πατέρα. Ὅλα γι' αὐτὸν εἶναι ἕνα πράγμα, φτάνει νὰ τρώῃ καλὰ, νὰ πίνῃ καλὰ, καὶ νὰ μὴν κάνῃ τίποτα».

Ὁ μικρότερος γιὸς εἶναι ὁ τύπος τοῦ δοκησίσοφου νεαροῦ, ποὺ πουλάει σοφία—τοῦ ἄλλου;—στὶς ὑπέρτριες τὸν σπυτιοῦ! «Στὸ τραπέζι προπάντων, ὅπου εἶναι σίγουρος πὼς δὲν πρόκειται νὰ συναντήσῃ κανένα σοφὰρὸ ἀντίπαλο, δοξάζει ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτὸ του, ὑποστηρίζοντας ἀθαδέστατα ὅλες τὶς ἀνατρεπτικὲς θεωρίες. Εἶναι ντίπ τρελλός, ὅπως τόσοι ἄλλοι νεαροί, ποὺ κόβουν γνώμες γιὰ ὅλα, χωρὶς νὰ ἐπιτρέπουν ἀντίρρηση. Ἐπειδὴ ἴσα-ἴσα δὲν ἔχουν πείρα γιὰ τίποτα, γι' αὐτὸ εὐχαριστοῦνται νὰ γκρεμίζουν τὸ παρελθόν, κι' ἀπάνω στὰ εἰρηπία του νὰ σκορπίζουν τὸ ἀλάτι τῆς δικῆς τους σοφίας» (8).

Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά ἔχετε τὸν ἀγνὸ νέο τῆς Γαλλικῆς ἐπαρχίας. Λέει: «Εὐχαριστῶ πρῶτὸ καὶ βράδου τὸ Θεό, γιὰ τὴν ἀπλή καὶ μεγάλῃ εὐτυχία ποὺ ἔχει ρίξει στὸ δρόμο τῆς ζωῆς μου». Καὶ μέσα στὶς λίγες αὐτὲς λέξεις ἐκφράζει ὅλο τὸ βάθος καὶ τὸν παλμὸ τῆς χαρᾶς ποὺ πλημμυρίζει τὴν ψυχὴ του, γιατί ζῆ ἐκεῖ κάτω στὴν ἡσυχία κι' εὐτυχισμένη ἐπαρχία. «Ἐκεῖ κοιμοῦνται μὲ τὸν ἥλιο καὶ ζυπνᾶνε μ' αὐτόν, κι' ἀναπαύονται τὸ χειμῶνα, ὅπως τὰ δένδρα στὸ δάσος....».

Στὸ μυθιστόρημα «Πῶς ἐσκότωσα τὸ παιδί μου» ἔχουμε τὴν μεγαλόσχημη κυρία

(7) «Le bonheur est simple» σελ. 61 καὶ 99.

(8) Ἰδ. βιβλ. σελ. 63, 117 κλπ.

τῶν δεκάδων ἑκατομμυρίων καὶ τοῦ πολυτελοῦς μεγάρου. Ἡ κυρία Ὑόλδου θέλει βέβαια ν' ἀγαπᾷ τὴ θρησκεία ὁ γιὸς της ἀλλὰ πάντως λιγώτερο ἀπὸ τὸ γκόλφ, τὸ τένις καὶ τὴν ἵππασία. Ὁ Χριστὸς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ μῆτὶ στὸ σπίτι της, ἀλλὰ... μὲ τὸ γάντι. Εἶναι κι' αὐτὸς ἕνας ξένος, ποῦ θὰ μπαίνει ὅταν τοῦ ἀνοίγουν καὶ θὰ φεύγῃ, ὅταν οἱ κύριοι δὲν δέχονται ἐπισκεψίσεις. Καὶ ὅταν ὁ γιὸς της ἀποφασίζῃ νὰ δοθῇ ὀλόψυχα στὸν Χριστιανισμό, τί χαλασμός, τί σατανικά σχέδια, γιὰ νὰ τὸν τραβήξῃ μακριά, νὰ τὸν «μπλέξῃ» ἄλλοῦ καὶ νὰ τὸν ρίξῃ στὴν ἀπιστία, ποῦ τὸν φέρνει τέλος στὴν ἀτίμωσι καὶ στὸν πνιγμό.

*

Ὁ Πιέρ Λ' Ἐρμίτ δὲν ἔχει γράψῃ ποιήματα. Καὶ ὅμως εἶναι ποιητής. Σ' ὅλα τὰ πεζογραφήματά του διαισθάνεσαι τὴν ποιητικὴ ψυχὴ ποῦ μιλάει. Ἐχουν μιλήσει πολὺ γιὰ τὴ μουσικότητα τοῦ ὄψους του καὶ γιὰ τὴν πλαστικότητα τῶν εἰκόνων ποῦ χρησιμοποιεῖ. Ὅτι εἶναι μουσικὸς καὶ ζωγράφος στὴν πραγματικότητα, αὐτὸ εἶναι γνωστό. Ὁ Λ. Βρον, στὸ βιβλίον του ποῦ ἀνέφερα παραπάνω, μᾶς δίνει τὴν πληροφορία πὼς ὁ Πιέρ Λ' Ἐρμίτ εἶν' ἕνας πολὺ καλὸς πιανίστας. Ὅσο γιὰ τὴ ζωγραφικὴ του, οἱ πίνακές του ἔχουν ἐκτιμηθῇ πολὺ. Τὸ γαλλικὸ κράτος ἀγόρασε ἕνα πίνακά του σὲ μιὰ ἔκθεσι τῆς rue Royale⁽⁹⁾. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν πέννα του φαίνεται ὁ καλλιτέχνης. Τὸ ὄψος του, εἶναι μοντέρνο παρισινό, ἔχει πάντα κάτι τὸ λεπτὸ, τὸ ἀέρινο. Μιλάει μὲ ἄνεσι, μὲ ἀπλότητα, χωρὶς κανένα κόπο. Ἡ λέξις ἔρχεται χωρὶς προσπάθεια, τοποθετεῖται πάντοτε στὴν κατάλληλη θέσι. Εἶναι ἕνα στυλ ἀνεξάντλητης δρασερότητας, κεφαῖο, χαρούμενο. Πολλές σελίδες του εἶναι σὰν πεζὰ ποιήματα. Τis νοιώθει γεμάτες ἀπὸ φῶς καὶ ἦχο. Πάλλουν ἀπὸ μιὰ νεανικὴ εὐδυσθεσία. Ὑπάρχει κάτι τὸ ἐξαιρετικὰ ἑλκυστικὸ, τὸ γοητευτικὸ, μῆσα στίς σελίδες αὐτές. Εἶναι αὐτὸ ποῦ κάνει τὸν Πιέρ Λ' Ἐρμίτ ὄχι μόνον νὰ διαβάξεται πολὺ, ἀλλὰ καὶ νὰ ὑπολογίζεται σὰν ἕνας λογοτέχνης μεγάλης ἀξίας κι' ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ἀντιπάλους του.

Ἀλλὰ ἡ μεγάλη ἀξία τῶν ἔργων τοῦ Λ' Ἐρμίτ βρῖσκεται κυρίως στὸ βάθος τους. Ὁ συγγραφεὺς αὐτὸς δὲν θέλγει μόνχα. Διδάσκει, φωτίζει, ἀνεβάζει. Αὐτὸς ἄλλως τε εἶναι κι' ὁ σκοπὸς του. Δὲ σκοπεύει νὰ προσφέρῃ ἀπλῶς μιὰ αἰσθητικὴ, μιὰ καλλιτεχνικὴ ἀπόλαυσι στὸν ἀναγνώστη του

ἀλλὰ καὶ νὰ προσφέρῃ μὲ τὴ δική του πάλι τέχνη, τὴν πλοῦσια καὶ δυνατὴ χριστιανικὴ ἀλήθεια⁽¹⁰⁾. Ἐπειτα, ὁ Πιέρ Λ' Ἐρμίτ δὲν εἶναι ἀπλῶς ὁ οἰκοδόμος εἶναι κι' ὁ μαχητὴς τῆς Πίστewος. Μάχεται χωρὶς κακία, χωρὶς ἀντιπάθεια, ἀλλὰ καὶ μὲ ἐπιμονή, μὲ ὑπομονή, μὲ τέχνη, μὲ ἐξυπνάδα. Δείχνει τὸ θέμα τῆς ἀπιστίας, ποῦ δὲν ξέρεי τίποτ' ἄλλο παρὰ νὰ λέῃ αἰωνίως μεγάλα λόγια καὶ κατὰ βάθος εἶναι γεμάτη ἀντιφάσεις στὴ θεωρία καὶ στὴν πράξι. Δείχνει τὴν ἀπάτη τῆς ἀμαρτίας, ποῦ ξεγελά μὲ χίλιες ὑποσχέσεις καὶ ἀποπλανᾷ καὶ γεμίζει τέλος τὴν ψυχὴ μὲ ἀηδία κι' ἀπογοήτευσι. Κυτῶσαι ἀλύπητα ὅλους ἐκείνους τοὺς διασφορεῖς τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, τοὺς ἐργάτες τῆς ἀπιστίας καὶ τῆς ἀρνήσεως. Αὐτοὺς ποῦ, προπαγανδίζοντας τὴ χυδαιότερη μορφὴ τῆς ἀνηθικότητας, καθήνησαν νὰ μεταβάλουν τὴ Γαλλία «σὲ καμπαρὲ ὅλης τῆς ἀνθρωπότητος»—κατὰ τὴν ὥμῃ μὰ τόσο ἀληθινὴ του φράσι. Πολυὲς φορὲς, ὕψωνοντας τὴ φωνὴ του χτυπᾷ τὴν καμπάνα τοῦ κινδύνου, βλέποντας τὸ μαρσαμὸ τῆς γαλλικῆς φυλῆς, σείει τὸ φάσμα τῆς καταστροφῆς καὶ τῆς θεικῆς τιμωρίας. Τὰ τραγικὰ γεγονότα ποῦ ἀκολούθησαν, ἐδικαίωσαν τόσο πολὺ τὸν μέγαν αὐτὸ συγγραφέα!

Ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά εἶναι ὁ ἀνθρώπος τῆς ἀγάπης, ἡ ἀδελφὴ ψυχὴ, ποῦ καλεῖ τοὺς γύρω της νὰ τὴ ἀκολουθήσουν. «Εὐρήκαμεν τὸν Μεσσίαν!» αὐτὴ εἶναι ἡ φωνή, ποῦ βγαίνει μὲς ἀπ' τὸ ἔργο τοῦ Πιέρ Λ' Ἐρμίτ. Φωνὴ γεμάτη προσωπικὴ πείρα, γεμάτη χαρὰ κι' αἰσιοδοξία. Ξέρει καλά πὼς αὐτὴ ἡ αἰσιοδοξία, ποῦ εἶναι κτῆμα δικό του καὶ κτῆμα τῶν ἀδελφῶν του χριστιανῶν, λείπει ἀπ' τὸν σημερινὸ κόσμο τῆς ἀπιστίας καὶ τοῦ ὕλισμου. Καὶ παρουσιάζει τὸ μεγαλεῖο τῆς καλωσύνης, τὴν ἀφθιτὴ ἀξία τῆς ἀρετῆς, τὴν ὡμορφίαν τῆς χριστιανικῆς μας ἀλήθειας, τὸν ἥρωισμό τῆς πίστewος.

Ἄν ὁ Ζολᾶ μὲ τὴ σχολὴ του μᾶς ἔδωσαν τὴν εἰκόνα τοῦ παρισινοῦ ὑποκόσμου—λέγε καλύτερα βρωμοκόσμου—ὁ Πιέρ Λ' Ἐρμίτ μᾶς δίνει ἀνάγλυφον τὴν εἰκόνα τοῦ χριστιανικοῦ Παρισιοῦ, ὅ,τι δηλαδὴ ὠραῖο, ἀγνό, ὑγιές καὶ δυνατὸ ἔχει νὰ δείξῃ ἡ Βαθυλὼν αὐτὴ τῶν νεωτέρων χρόνων.

G. BERITHEΣ

(10) Βλέπε τὸν πρόλόγον τοῦ στὸ «Pas de prêtre entre moi et toi», στὸ «La vieille Fille», στὸ «Les Miettes», στὸ «Restez chez vous» κλπ.

ΨΥΧΙΚΑ ΒΙΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΚΟΠΙΜΟΤΗΣ

»Τό γεγονός τής υπάρξεως έσωτερικών
»πραγματικότητων και ή άδίστακτος άνα-
»γνήριαις τού γεγονότος τούτου είναι con-
»ditio sine qua non διά τήν οσοβαράν με-
»λέτην τού προβλήματος τής ψυχής. (Die
»Beziehungen zwischen dem Ich und
»dem Unbewussten. C. G. Jung).

ΕΝΑ ΑΛΥΤΟΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Έάν ό έρευνητής κάθε έπιστήμης φρον-
τίζη και έπιθυμή με πάντα τρόπον να εύ-
ρίσκειται πάντοτε εις τά όρια του πραγμα-
τικού διά να είναι κατά τό δυνατόν αδιά-
θλητος ή έρευνά του, κατά μείζονα λόγον
ό ψυχολόγος προσπαθεί να θεωρηθή ως
άντικειμενικός έπιστήμων και να κατοχυ-
ρωθή έπιμελώς έναντίον πάσης κατηγορί-
ας κατά τής πραγματικής ύποστάσεως του
περιεχομένου τής έπιστήμης του. Και ή αι-
τία μιάς τοιαύτης ειδικώτερας προσπαθεί-
ας εις τήν ψυχολογίαν, είναι εύεξηήγητος.
Ό ψυχολόγος έχει να μελετήσει φαινόμε-
να και γεγονότα, τά όποια δέν προσφέρου-
ται εις τήν έπιστημονικήν έρευναν, και ά-
νάλυσιν όπως τά φαινόμενα, τά όποια ει-
ναι αντικείμενα έρεύνης άλλων έπιστημών.
Τά ψυχικά φαινόμενα είναι έσωτερικά,
μακράν ως επί τό πλείστον από τήν άμε-
σον παρατήρησιν και τό πείραμα, δέν ύ-
πακούουν πάντοτε εις όρισμένους φυσι-
κών νόμους α priori, έχουν έκτασιν και
βάθος άπερίοριστον και, εις τελευταίαν
ανάλυσιν, οδηγούν εις τήν εξέτασιν του
άντιλεγόμενου σημείου τών έπιστημών:
τής ψυχής.

Έχει όμως ή έρευνα τής ψυχολογίας
και ένα άλλο χαρακτηριστικόν, ότι δηλ.
ουδέμια άλλη έπιστήμη δέχεται, όσον αυ-
τή, εις τās κατευθύνσεις τής, τήν επίδρα-
σιν τής προσωπικότητος τού έρευνητού.
Έντεϋθεν και ή ποικιλία τών τάσεων τής
ψυχολογίας από τού Άριστοτέλους και
των Νεοπλατωνικών μέχρι των νεωτέρων
Wundt, Freud, Janet, Jaspers, Jung κλπ.
Ένώ όμως νεώτατα άντιλήψεις με πλου-
σια πορίσματα επί τής έπιστημονικής έρευ-
νης τής ψυχολογίας τείνουν να εξέτασουν
έξ ολοκλήρου τήν ανθρωπίνην ψυχήν, άλ-
λαι άντιλήψεις, αι όποια έπεκράτησαν έ-
πί σειράν έτών και εξακολουθούν και ση-
μερον ακόμα ως ύπολείμματα να ύπαρ-
χουν—τόυτο συμβαίνει ιδιαίτερας εις τήν
χώραν μας—άφηκαν τήν ψυχολογίαν έ-
νιν προς αυτό τούτο τό αντικείμενον τής
έρεύνης τής: τήν ανθρωπίνην ψυχήν. Πρό-
κειται περί τής μακράς, λεπτολόγου και
σχολαστικής μελέτης, επί 50 έτη και πλε-

ον, μιάς έκάστης τών ψυχικών λειτουργι-
ών χωριστά, με πειράματα, αριθμούς, νό-
μους, εργαστήρια, πειραματικά ίνστιτού-
τα. Η παράστασις, τό άσθημα, ή κρίσις,
ή μνήμη, ή βούλησις με τās άτελευήτους
ύποδιαρέσεις άπετέλουν τούς μικρούς θε-
ούς τής ψυχολογίας, οι όποιοι έθυσον και
έθύνοντο εις τόν Μολώχ του ψυχοφυσικού
υπετερμινισμού.

Οι μελετηταί τών ψυχικών λειτουργι-
ών υπό τό ανώτερω πρίσμα έπρεπεν έ-
κόντες άκόντες να δώσουν μίαν έννοιαν
εις τό έγώ, τό όποιον έξήτει έπιμόνως τήν
έρμηνείαν του. Και καθεις έξ αυτών προ-
έβαλλεν ιδιόαουσαν έννοιαν εις τό έγώ,
ανάλόγως τής ιδιαίτερας λειτουργίας, με
τήν όποιαν είχαν άσχοληθή. Τό πλήθος τών
γνωστικών, τών αισθητικών και τών βου-
λητικών φαινομένων, κομματιασμένων από
τήν ψυχήν του άνθρώπου, έπρεπε κατά
τούς κλασικούς λεγομένους ψυχολόγους
να αποτελέη τήν έννοιαν του έγώ. Ο Hume,
έκπρόσωπος τής Άγγλικής συνειρμικής
σχολής, ειλικρινέστερος και περιληπτικώ-
τερος τών άλλων, ώμολόγησεν ότι τό έγώ
δέν είναι παρά αυτή ή πολλαπλότης τών
φαινομένων. Αυτή ή ιδιόρρυθμος σύνθεσις
στατικών ψυχικών λειτουργιών και νεκρών
τύπων διά τήν δημιουργίαν τής έννοιας
του έγώ, έχρησιμοποίηθη υπό τών κλασι-
κών ψυχολόγων έναντίον ενός μεγάλου έ-
χθρού τής έπιστήμης τής ψυχολογίας: του
φαινομεναλισμού, ό όποιος είναι
ό έφιάλτης της. Και όμως τών κίνδυνον
αυτόν άκριβώς δέν κατώρθωσαν να απο-
φύγουν οι όπαδοί τής έπιστήμου ψυχολογι-
ας, γεγονός, τό όποιον ώδήγησε συν τώ
χρόνω εις τήν άπονεκρωσιν και τήν άχρή-
στευσιν τής ψυχολογίας.

Ό Ιταλόγος, ό όποιος εξέτάζει τούς
ιστούς του οργανισμού κάτω από τό μι-
κροσκοπίον του διά τήν μελέτην τής λει-
τουργίας των, προσπαθεί με όλα τά δυνα-
τά μέσα να αναπαραστήση in vivo τās
σχέσεις και τās κινήσεις τών ιστών διά
να φθάση εις τόν τελικόν σκοπόν του, τήν
μελέτην δηλ. τής ζωής. Ό δέ βιολόγος,
γενικώτερον, ουδέποτε είναι εύχαριστή-
μος από τās έρεύνας του, έφ' όσον είναι
ύποχρεωμένος να άντιμετωπίση τήν κατη-
γορίαν, ότι περιωρίσθη εις τήν μελέτην
τής νεκράς ύλης και άρα δέν έφθασεν εις
τήν ούσίαν του αντικειμένου τής έπιστή-
μης του: τήν ζωήν. Πώς λοιπόν είναι δυ-
νατόν ό ψυχολόγος, όταν μαλιστα ίσχυρι-
ζεται—και όρθως—ότι εύρίσκειται εις ανω-
τέραν έπιστημονικήν βαθμίδα ή ό βιολό-

γος, να κατορθώσω να είναι ικανοποιημένος από μια ψυχολογίαν, ή όποια έκφρασε κλειστήν και άρα νεκράν την ανθρώπινην ψυχήν;

ΤΟ Χ ΜΙΑΣ ΕΞΙΣΩΣΕΩΣ

Όπως ο σχολαστικός φυσικός, λέγει ο Poltzer, καταπίπτει εις άγόνους έριστικές συζητήσεις, έτσι και ο ψυχολόγος είναι άχρηστος, όταν εύρίσκειται έμπρός εις τό άντικείμενον της έπιστήμης του, τόν άνθρωπον. Καί όμως, παρά ταύτα, ίδου πώς έπιμένει "Ελλην ψυχολόγος εις σύγχρονον Έγκυκλοπαιδείαν: «Αί πρόοδοι και τά κατορθώματα τών πνευματικών έπιστημών συνετέλεσαν ικανώς εις την πρόδον τής ψυχολογίας, έλευθερώσασα αυτήν από τής μεταφυσικής έννοίας τής ψυχικής ούσίας. Έν τή σημερινή (;) έμπειρική ψυχολογία ουδεμιάς άποδοχής τυγχάνει ή έννοια τής ψυχικής ούσίας, άλλ' έξετάζονται τά γεγονότα αυτά καθ' έαυτά, κατά την πραγματικήν και ένεργον αυτών αξίαν. Ίδου τώρα πώς παρουσιάζει εις σύγχρονος έπιστήμων, ο Poltzer, τόν ψυχολόγον, τού όποίου τό Έργον έμπνέεται από τās άντιλήψεις τās «έλευθερωσάσας» τήν ψυχολογίαν από τής μεταφυσικής έννοίας τής ψυχικής ούσίας. Λέγει λοιπόν ο Poltzer εις τό βιβλίον του Critique des fondements de la psychologie: «Εάν έρωτήσετε τόν ψυχολόγον αυτόν με τί άσχολεΐται, θά σās όμιλήσῃ περί τής σωτηρικής ζωής. Εάν έπιμένετε ακόμη, θά σās μάθῃ την ύπαρξιν τών αισθήσεων, τών είκόνων, τών άναμνήσεων, τού συνειρμού τών ιδεών, τής θελήσεως, τών συγκινήσεων κλπ. Θά σās εξήγησῃ ότι αι είκονες δέν είναι ψυχικά στοιχεία, αλλά καταστάσεις «ρευσται»* ότι ο συνειρμός τών ιδεών είναι ή βάση τής ψυχικής λειτουργίας, ότι δέν κλαίετε έπειδή εισθε λυπημένος, άλλ' ότι εισθε λυπημένος έπειδή κλαίετε. Θά σās πλουτίσῃ άσφαλώς με μίαν σειράν νέων μέσων έκφράσεως, άλλα φυλαχθήτε από τού να τού έκφράσετε την έπιθυμίαν να εισδύσετε βαθύτερον εις την γνώσιν τού ανθρώπου. Διά να σās θεραπεύσῃ από τού αυτάς ρωμαντικάς έλπίδας, θά σās οδηγήσῃ εις ένα έργαστήριον πειραματικής ψυχολογίας και εκεί θά σās δώσῃ μίαν ιδεάν τής έπιστήμης «όποια έπρεπε να είναι». Έδώ θά ίδετε και θά άκούσετε ένδιαφέροντα πράγματα. Θά σās μάθῃ, πώς θά συνδέετε ταχύτερα τās παραστάσεις εις την διάνοιαν, πώς θά συγκρατήτε εύκολώτερα τούς αριθμούς, πώς θά ένθυμησθε τās όδοús μίας μεγαλοπόλεως και πώς θά χρησιμοποίητε τόν «πνευματογράφον» διά να λάθετε τό δίπλωμα τών άνωτέρων σπουδών. Καί εάν, παρ' όλα αυτά, σās έξακολουθήτε να τόν έρωτάτε διά τήν

πρόδον εις την γνώσιν τού ανθρώπου, θά σās απαντήσῃ με πάσαν ικανοποίησιν, ότι ή έπιστήμη έγινε με ύπαμονήν, ότι με τās προόδους τής τεχνικής πειραματικής και με ένα πνεύμα ισχυρόν, όπως τό τού Νεύτωνος...». Ο καύμενος ο έλεύθερος ψυχολόγος, πού άπεινάσῃ τόν ζυγόν τής μεταφυσικής! Εις την μεγάλην οικογένειαν τών σοφών τής έπιστήμης είναι πάντα ο πτωχός ξένος, ο όποίος από την πλούσιαν τράπεζαν άριστοκρατών συνδαιτυμόνων συλλέγει τά ψιχία.

Με αυτό τό πνεύμα τής έξετάσεως τού ψυχικού κόσμου εις μάτην προσεπάθουν οι ψυχολόγοι, ήδη από τής έποχής τού Wundt και έντεθεν, να λύσουν την δύσκολον έξίσωσιν ή όποία θά ώδήγῃ εις την άνακάλυψιν τής άθρωπίνης προσωπικότητος, διότι όλα αι τάσεις των περιστρέφονται γύρω από τό νεκρόν περιεχόμενον τής, δήθεν αυτής και μόνον έπιστημονικής, πειραματικής ψυχολογίας. Ένεκα τούτου, έφ' όσον δέν έλύετο ή ανωτέρω έξίσωσις, παρά μόνον με τόν φορμαλισμόν τού συνόλου τών ψυχικών λειτουργιών, ή σκοπιμότης τής ψυχικής βιώσεως τού ανθρώπου παρίστατο διά την ψυχολογίαν ως κενόν γράμμα. Συνεπώς, κατά την ψυχολογίαν αυτήν, ήτις παρέμενε μακράν τής ούσίας τής ψυχικής βιώσεως, ή σκοπιμότης τών ψυχικών βιωμάτων ήτο άνάλογος με την τών φυσικών και απέβλεπεν εις την ένστικτώδη διατήρησιν τής ζωής, ή δέν έτίθετο καν ζήτημα σκοπού, διότι ο φιναιλισμός (τελεολογία) ήτο ένσχυλητικός εις την εύαισθησίαν τής καθαράς έπιστήμης. Καί εις μέν την πρώτην περίπτωσιν ο ψυχικός κόσμος τού ανθρώπου είχε την έννοιαν τού ψυχισμού τού είδους α τής ζωϊκής κλίμακος, εις δέ την δευτέραν αι ψυχικά λειτουργία παρίστατο ως αι είκονες ένός μουσείου τοποθετημένα εις άρισμένην τάξιν και σειράν διά λόγους μεθόδου παρακολουθήσεως.

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΛΥΣΙΝ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ

Η κριτική τού καθαρού λόγου τού Kant και ή θεωρία τής δημιουργού έξελίξεως τού Bergson είχαν την επίδρασιν των εις την ψυχολογίαν. Ούτε ο ρασιοναλισμός(*) ούτε ο έμπειρισμός, από τούς όποιους βαθύτατα είχαν έμπρακση μέχρι τούδε ή ψυχολογία, έστάθησαν ικανοί να δώσουν τά μέσα εκείνα τής έρεύνης, τά όποία θά άπεκάλυπτον την βαθύτεραν έννοιαν τής προσωπικότητος τού ανθρώπου. Ο ζωντανός ψυχικός κόσμος τού ανθρώπου παρέμεν ασύλληπτος. Καί ή τελευταία έλπις δταν, εις μίαν στιγμήν τών κατά τό μάλ-

(*) Βλ. τ. «Ακτιών» άρ. 9 τού 1939 «Ψυχολογία και Μεταφυσική».

λον και ήττον στείρων έκζητήσεων τής ψυχολογίας, αί πρόοδοι τών φυσικών έπιστημών ένένπνευσαν εις αήτην τόν ψυχοφυσικόν παραλληλισμόν, δέν έδικαιώθη από τά πράγματα. Η προσδοκία, ότι διά τής μεθόδου τής εξέτάσεως τών φυσικών γεγονότων θα άπεκαλύπτετο μία σειρά άλλων, ψυχικών, γεγονότων, ή όποια θα ώδήγει εις τήν ανωτάτην βαθμίδα τής κλίμακος, ώς εις τήν έδραν τής ανθρωπίνης προσωπικότητας, άπτης πλέον ούτω πως πραγματικότητα, δέν έπετεύχθη.

Μετά τήν άποτυχίαν τής θεωρίας τών έγκεφαλικών έντοπίσεων, διά τήν ύποστήριξιν τής όποίας οί ψυχολόγοι έδωαισθήσαν τά μαθηματικά «άπό τρίτο χέρι»—φυσιολόγοι—φυσικοχημικοί—μαθηματικοί—έπανερχόμεθα εις τό λεχθέν υπό του Cuvier ότι τό «έγώ» δέν ήμπορει νά τοποθετηθή εις ώρισμένην έδραν, όπως τό άτομον εις τόν χώρον. Ίδού δέ πώς έκφράζεται επί του ψυχοφυσικού παραλληλισμού ό μέγας ψυχοπαθολόγος Jaspers, εις τών ίδρυτών τής νεωτέρας ψυχοπαθολογίας: «Η στενή σύνθεσις τών φυσιολογικών λειτουργιών, άκόμη και τών ανώτερων του έγκεφαλικού φλοιού, και τής ψυχικής ζωής, παρά τήν ύφισταμένην σχέσηιν σώματος και ψυχής, ώδήγησεν εις πλάναν. Δέν πρέπει νά λημονώμεν ότι τά δύο είδη τής μελέτης δέν συναντώνται πο τ έ(*) κατά τοιούτον τρόπον, ώστε νά δυνάμεθα νά όμιλήσωμεν περί ψυχικών φαινομένων ώρισμένων και φυσιολογικών φαινομένων ώρισμένων, ή περί ενός παραλληλισμού τών φυσιολογικών και τών ψυχικών φαινομένων. Τό πράγμα διδει τήν έντύπωσιν, ώς εάν έξηρευνάτο από δύο πλευράς μία άγνωστος ήπειρος, αλλά οί έρευνητά δέν συναντώνται ποτέ και μένουσι χωρισμένοι από μίαν μεγάλην έκτασιν άδιαπέραστον. Άλύσεις αίτιότητας μεταξύ σώματος και ψυχής σημαίνουν άκρότητα, που οδηγούν εις αδιέξοδον».

Κατ' αυτόν τόν τρόπον όμιλεί ό μελετητής τής παθολογίας τών ψυχικών φαινομένων, ό όποιος αγωνίζεται έναντίον του παθολογικού διά τά όδηγήσει εις τό φυσιολογικόν μέ γόνιμα άποτελέσματα. Έκ του τρόπου τούτου τής έρεύνης τής ψυχοπαθολογίας (**), ή όποια έδωαισθεν εις τήν ψυχολογίαν δημιουργικά μέσα εξέτάσεως τών ψυχικών φαινομένων, άποκαλύπτεται βραδέως μέν, αλλά σαφώς και άσφαλώς, ή έπίλυσις τής έξιώσεως διά τήν άρχήν και τό κέντρον τής ανθρωπίνης προσωπι-

κότητας. Ό μέγας άγνωστος, ό όποιος προσήχθη υπό τής νεωτέρας έπιστήμης τής ψυχής, είναι ή συνειδησις μέ τήν έννοιαν τής γνώσεως, τής κρίσεως, τής αισθήσεως, τής ένεργείας.

Αυτή ή συνειδησις είναι τό κεντρικόν όργανον τής προσωπικότητας, διά του όποιου αυτή εξέλλισσεται και προάγεται εις τόν κόσμον. Τά ψυχικά βιώματα, ενώ δταν εξέτάζονται μεμονωμένως μεταβάλλονται εις νεκρά στοιχεία, τά όποια δέν μας διαφωτίζουν, εις τήν έσωτερικήν ζωήν του άτόμου, εξέταζόμενα υπό τό πρίσμα τής μελέτης του νέου παράγοντος τής έξιώσεως διά τήν έπίλυσιν του «ανθρωπίνου δράματος» γίνονται φορείς ένεργείας, οί όποιοι προσκομίζουν δυνάμεις και τρέφούν τό θαυμάσιον αυτό όργανον του ψυχικού κόσμου του ανθρώπου που λέγεται συνειδησις. Τά βιώματα αυτά άποτελούν τά ηλεκτροφόρα σύμματα, τά όποια έκπορεύονται από τήν συνειδησιν και έπιστρέφουν εις αυτήν, πομπόν και δέκτην συγχρόνως.

Ίδού λοιπόν ή σκοπιμότης τής ψυχικής διώσεως, ή όποια έξηγει πλήθος μυστηρίων και καθιστά τήν ψυχολογίαν έρευνηαν χρήσιμον διά τό ανθρωπίνον έν, διά τό όποιον και τελικώς έδημιουργήθη. Η μνήμη, ή κρίσις, ή βούλησις, ή προσοχή και τά λοιπά στοιχεία του ψυχικού κόσμου του ανθρώπου δέν είναι ανεξάρτητα και ξένα μεταξύ των, αυθυπόστατοι ψυχολογικοί θεότητες, αλλά έχουσι σχέσεις, συνάπτονται και υπεισέρχονται εις άλλαλλα διά νά τεθούν εις τήν έξυπηρέτησιν ενός βασικού σκοπού, τήν πλήρη, άπρόσκοπτον και έντονον λειτουργίαν του όργάνου τής συνειδήσεως. Καί όχι μόνον τά στοιχεία ταύτα, αλλά και άλλα, τά όποια άνάγονται εις τόν ύποσυνειδητόν ψυχικόν κόσμον, έρχονται νά ένισχύσουν και νά άποτελέσουν τό άπαραίτητον συμπλήρωμα του όργάνου τούτου. Αί μέθοδοι τών Freud, Jung, Adler, Steckel, καθώς και αί νεώτεροι έπιστημονικά έργασιαί τών Maeder, Stern, Minkowski, Ceillier κ. ά., ρίπτουν άσθονον φώς εις τό πρόβλημα τής θέσεως, τήν όποιαν κατέχει ή συνειδησις εις τήν προσωπικότητα του ανθρώπου, όπως επίσης και εις τήν σκοπιμότητα τών ψυχικών βιωμάτων' σκοπιμότητα, ήτις νοείται, έφ' όσον ταύτα τοποθετούνται άπέναντι τής συνειδήσεως.

ΦΩΣ ΑΠΟ ΤΑ ΕΡΕΪΪΑ

Δέν συμφανούν βεβαίως αί αντίληψεις τών νεωτέρων έπιστημόνων, τουλάχιστον εις όλην τήν γραμμήν, επί του περιεχομένου, τής μορφής και τής θέσεως τής συνειδήσεως εις τόν όλον ψυχικόν οργανισμόν. Δύο πράγματα όμως προκύπτουν από τάς νεωτέρας αυτάς έπιστημονικάς έργασιας.

(*) Αί ύπογραμμισεις είναι του Jaspers.

(**) Η λεγομένη «μεινετική τής ψυχής» του Σωκράτους, ή όποια έλαβεν έπιστημονικόν χαρακτήρα υπό τής ψυχοπαθολογίας, έδωκε θαυμάσια άποτελέσματα εις τήν ψυχολογίαν.

Πρώτον, ότι η συνείδησις αποτελεί τὸν πολικὸν ἀστέρα τῆς ἐρεύνης των. Δεύτερον, τὰ δημιουργικώτερα ἀποτελέσματα ἐπετεύχθησαν ἀπὸ τοῦ ἐπιστήμονος ἐκείνου, οἱ ὅποιοι ἐθεώρησαν τὴν συνείδησιν ὡς ἕνα ὄργανον πνευματικῆς καὶ ἠθικοῦ πλουτισμοῦ τῆς προσωπικότητος. Αἱ τάσεις ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἤθελον νὰ θεωρήσουν τὴν συνείδησιν, ὑπὸ τὴν ψυχολογικὴν ἔννοιαν, ὡς ἕνα ἀπλοῦν ἀντανεκλαστικόν φαινόμενον ἢ ὡς μίαν ψυχικὴν λειτουργίαν ἐξωθεν ἐπιβαλλομένην εἰς τὸν ἄνθρωπον (φροῦδισμός), εἰς οὐδὲν ἄλλο συνετέλεσαν εἰ μὴ νὰ προκαλέσουν τὴν ἀντίδρασιν ἐξόχων ἐπιστημόνων (Jung, Stern, Claude, Lhermitte κλπ.) καὶ νὰ αὐξήσουν ἀκόμη περισσότερο τὴν ἀξίαν τῆς ἐρεύνης τῆς ψυχολογίας εἰς τὰ προβλήματα τῆς συνείδησεως. Μὲ τοιαύτας ἀποπειράς μερικοὶ ἐπιστήμονες, ὅπως λέγει ὁ Politzer, ἠλλασσον τὴν ἐξωτερικὴν μόνον ἐμφάνισιν τῆς κλασικῆς ψυχολογίας, ἀπὸ τὴν ὅποian ὅμως ταχέως πάλιν ἤθελαν νὰ ἀπομακρυνθοῦν, διὰ νὰ μὴ θεωρηθοῦν ὡς καθυστερημένοι.

Αἱ βλάβαι καὶ αἱ διαταραχαὶ τοῦ ὄργανου τῆς συνείδησεως ἔχουν μεγίστην σημασίαν διὰ τὴν διατήρησιν τῆς ψυχικῆς ἀκεραιότητος. Εἰς τὰ πλείστα τῶν ψυχικῶν νοσημάτων ἡ συνείδησις εἶναι ὁ στόχος τῆς προσβολῆς. Καὶ μὲ τὴν ἔναρξιν τῆς προσβολῆς ἀρχίζουν καὶ τὰ ἀπλούστερα ψυχικά βιώματα νὰ ὑφίστανται τὸν ἀντίκτυπον καὶ τὴν διάλυσιν τῆς ἱεραρχικῶς ὄργανωμένης τάξεως των. Ἡ μνήμη δὲν προσφέρει τὸ ὑλικόν κατὰ τὴν τάξιν τῆς, ἡ κρίσις δίδει ἀτελεῖ ἢ ἐσφαλμένα συμπεράσματα, ἡ προσοχὴ στρέφεται πρὸς ἄλλας κατευθύνσεις διαφόρους τῶν ζητούμενων, ἡ ἀτροφεί τὸ συναίσθημα διαστρέφεται κ.ο.κ. Καὶ μὲ τὴν βλαπτικὴν ἐπεξεργασίαν, τὴν ὅποian ὑφίστανται τὰ στοιχεῖα ταῦτα, προσβάλλεται ἡ συνείδησις καὶ ἀντιστρόφως, εἰς τρόπον ὥστε ἐκ τοῦ κύκλου τούτου νὰ καταδεικνύεται ἡ ἀλληλεξάρτησις καὶ ἡ σκοπιμότης τῆς ψυχικῆς βιώσεως. «Διαταραχὴν τῆς ἐνδοψυχικῆς ἀρμονίας» καὶ «διάσπασιν τῆς ψυχικῆς ἐνότητος» ὀνομάζουσιν οἱ ψυχίατροι Strasky καὶ Minkowski τὸν οὐσιώδη χαρακτηρισμὸν τοῦ σοβαρωτέρου ψυχικοῦ νοσήματος, τῆς σχιζοφρενίας. Ἡ ἀρμονία καὶ ἡ ἐνότης, ἡ ὅποια διαταράσσεται κατὰ τὴν σχιζοφρενίαν ἔχουν ἕνα ὄργανον ἐκδηλώσεως: τὴν συνείδησιν. Εἰς τὴν σχιζοφρενίαν, καθὼς καὶ εἰς ἄλλα συγγενῆ ψυχικά νοσήματα, ἡ συνείδησις ὑφίσταται ἀποσυνθετικὴν ἐπεξεργασίαν, τὰ δὲ ὑπολείμματα ταύτης μόλις συγκρατοῦν τὰ ψυχικά βιώματα, τὰ ὅποια σὺν τῷ χρόνῳ ἐξασθενοῦν καὶ ἀφανίζονται κατὰ σειράν σπουδαιότητος.

Διὰ τοῦ τρόπου τούτου τῆς ἐρεύνης τοῦ

ψυχικοῦ βίου ἀπακαλύπτεται, ὅτι ἀέναντος γίνεται ἡ ἐξέλιξις τῶν ἀπλουστέρων ψυχικῶν στοιχείων πρὸς τὰ συνθετώτερα, τὰ ὅποια πάλιν συνέρχονται διὰ νὰ τεθοῦν εἰς τὴν διάθεσιν τῆς συνειδητέως. Τέλος δὲ καὶ αὕτη ἡ συνείδησις ὡς ψυχικόν ὄργανον τίθεται εἰς τὴν διάθεσιν τῆς προσωπικότητος. Τὸ ψυχικόν τοῦτο ὄργανον εἶναι τὸ εὐγενέστερον καὶ τὸ λεπτότερον τῶν ὀργάνων τοῦ ἀνθρώπου. Ὁμοιάζει μὲ τὰ φυτὰ ἐκείνα, τὰ ὅποια στρέφουν τὰ φύλλα των, πρὸς τὸν ἥλιον—τὸν πνευματικόν πλοῦτον τῆς ἀνθρωπότητος—ἢ μὲ τὰ ἀνθη ἐκείνα τὰ ὅποια κλείουσι ἢ μαραινοῦνται, ὅταν κάποιος τὰ ἐγγίξῃ (*).

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΤΕΛΙΚΩΝ ΣΚΟΠΩΝ

Ἐνα τῶσον πολῦτιμον ὄργανον, τὴν συνείδησιν, προσπαθεὶ ὀλόκληρος ὁ ὀργανισμὸς τοῦ ἀνθρώπου νὰ τὸ προστατεύσῃ καὶ νὰ τὸ διαφυλάξῃ μὲ πάντα τρόπον. Ἄκόμη καὶ εἰς τὰς περιπτώσεις ἐκείνας, κατὰ τὰς ὁποίας κυριολεκτικῶς κοιματιάζεται, —εἰς τὰς ψυχικὰς νόσους—ἐξεγείρεται ὀλόκληρος ὁ ὀργανισμὸς, διὰ νὰ χρησιμοποιήσῃ καὶ τὸ τελευταῖον ψυχικόν στοιχεῖον, μὲ τὸν σκοπὸν νὰ συντηρήσῃ, ἔστω καὶ ἐναπομένοντα τμήματα τῆς συνείδησεως. Πολλὰκις δὲ καὶ εἰς τὸ ψυχικόν νόσημα ἀκόμη, παρὰ τὴν ἀποσύνθεσιν τῆς, ἡ συνείδησις, ἀτελεῖς πλέον, ἀναφαίνεται διὰ νὰ προσαρμοσθῇ, νὰ προσανατολισθῇ, νὰ ἐπιφέρῃ διορθώσεις, ὅπου ὑπάρχει καιρὸς ἀκόμη. Διὰ τὴν διατήρησιν τοῦ ὄργανου τούτου ἀκριβῶς εἰς καλὴν κατάστασιν καὶ τὴν ἀνάπτυξίν του, ἐμελετήθησαν εἰς τὸν φυσιολογικόν ψυχικόν ὀργανισμὸν διάφοροι μηχανισμοί, μερικοὶ τῶν ὁποίων ἀπλῶς καὶ μόνον ἐκτιθενται ἐνταῦθα, διὰ νὰ καταφανῆ ἡ σπουδαιότης καὶ ὁ σκοπὸς μίας τοιαύτης ἐσωτερικῆς ὀργανώσεως τοῦ ψυχισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου:

(*) Ὁ ψυχίατρος Nathan ἀναφέρει τὴν περίπτωσην 14ετοῦς κόρης, ἡ ὅποια ἐξ ἀφορμῆς ἐλαφρῆς προσβολῆς ἠλιασέως δὲν ἐγνώριζε τοῦ εὐρισκeto. Ἀφοῦ συνήλθε, παρουσίαζε συμπεριφορὰν περιεργον. Διατελοῦσα ἐν ψυχικῇ διεγέρσει, ὁμίλει συνεχῶς, ἔκλαιε καὶ ἐγέλα ἀνευ λόγου καὶ διεμαρτύρετο δι' ἀνυπάρκτους ἐνοχλήσεις. Ὁ Nathan, ὑποψιασθεὶς τὴν ψυχικὴν αὐτὴν εἰκόνα, προσῆλθε εἰς ἐλαφρὰν νάρκωσιν δι' αἰθέρος καὶ ἔμπεθε ἀπὸ τὴν μικρὰν κόρην, ὅτι πρὸ δύο ἐτῶν παρεστή αὐτὴ μάρτυς μιάς ἀσέμου ἐμμανίσεως τῶν γονέων τῆς. Ταραχθεῖσα ἀπὸ τὴν σκηνὴν αὐτήν, δὲν ἠδύνατο νὰ ἐμπιστευθῇ εἰς κανένα τὴν καταθλιπτικὴν ἐντύπωσιν τῆς. Μετὰ θεορατείαν τριῶν ἑβδομάδων, κατὰ τὰς ὁποίας ὁ Nathan προσεπάθησε νὰ καθαρῶσιν καὶ νὰ ἐνισχύσῃ τὴν συνείδησιν τῆς μικρᾶς, αὐτὴ ἐπανῆλθεν εἰς τὸ φυσιολογικόν.

1) Ἡ ἀρχὴ τῆς αὐτονομίας, κατὰ τὴν ὁποῖαν ἡ συνείδησις εἶναι αὐτόνομο ὄργανον.

2) Ἡ ἀρχὴ τῆς ἑναρμονίσεως, μετὰ τὴν ὁποῖαν ἡ συνείδησις προσπαθεῖ νὰ ἐπιφέρει τὴν ἁρμονίαν εἰς τὰς ἐσωτερικὰς συγκρούσεις διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἰσορροπημένην ἐνέργειαν τῆς προσωπικότητος.

3) Ἡ ἀρχὴ τῆς αὐτοκριτικῆς. Αὕτη ὑπάρχει καὶ εἰς τοὺς ἀγρίους, ἐκδηλουμένη ὡς Totem καὶ Tabou (Sto-cker) (*). Ἡ δύναμις αὕτη, μὴ ἐξαφανιζομένη καὶ εἰς τὸ θνητὸν ἀκόμη, ὅπως λέγει ὁ Stocker, ἀποτελεῖ οὐσιώδεις χαρακτηριστικὸν τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς καὶ εἶναι ὁ φύλαξ τῆς διατηρήσεως ἀκεραίας τῆς προσωπικότητος.

4) Ἡ ἀρχὴ τῆς κατακτιήσεως τῆς πραγματικότητος. Μετὰ τὴν πράξιν τοῦ αἰσθάνεσθαι, ἡ ὁποία δὲν σημαίνει χωριστὴν αἴσθησιν καὶ κίνησιν, λέγει ὁ Erwin Strauss, ἀλλὰ μίαν μορφήν ἐπικοινωνίας τοῦ ἐγῶ μετὰ τὸν κόσμον, ἔχομεν τὸ αἶσθημα τῆς ζωηκανῆς πραγματικότητος. Εἰς αὐτὴν τὴν ἀρχὴν ἀνάγεται καὶ ὁ ἀγὼν τῆς κατακτιήσεως τοῦ ὑπεραίσθητου κόσμου (τὸ conflict cosmique τοῦ Minkowski).

5) Ἡ ἀρχὴ τῆς διευθυνούσης ἐνεργείας. Τοιαύτη διευθύνουσα ἐνέργεια εἶναι ὁ πόθος, ἡ ἐπιθυμία, τὸ συναίσθημα, τὸ ὁποῖον προηγεῖται τῆς γνώσεως. Ἡ πράξις τοῦ ἐγῶ ἔχει δοθῆ ἀπὸ τὸν πόθον, ὁ ὁποῖος μαζί με τὸν λανθάνοντα ψυχισμὸν τοῦ ὑποσυνειδήτου καὶ τὴν μυστικὴν ἐσωτερικὴν πείραν τὴν ὁποῖαν διαθέτει κάθε ὄργανον, ἔρχονται νὰ θέσουν εἰς κίνησιν τὴν συνείδησιν καὶ διὰ ταύτης δόκλον τὴν προσωπικότητα. Εἰς αὐτὴν τὴν ἀρχὴν στηρίζεται ὁ πόθος τῆς κατακτιήσεως τῆς ἰδανικῆς ψυχῆς (Jung) ὅπως ἐπίσης καὶ τῆς τελικῆς ἀπολυτρώσεως τῆς ψυχῆς.

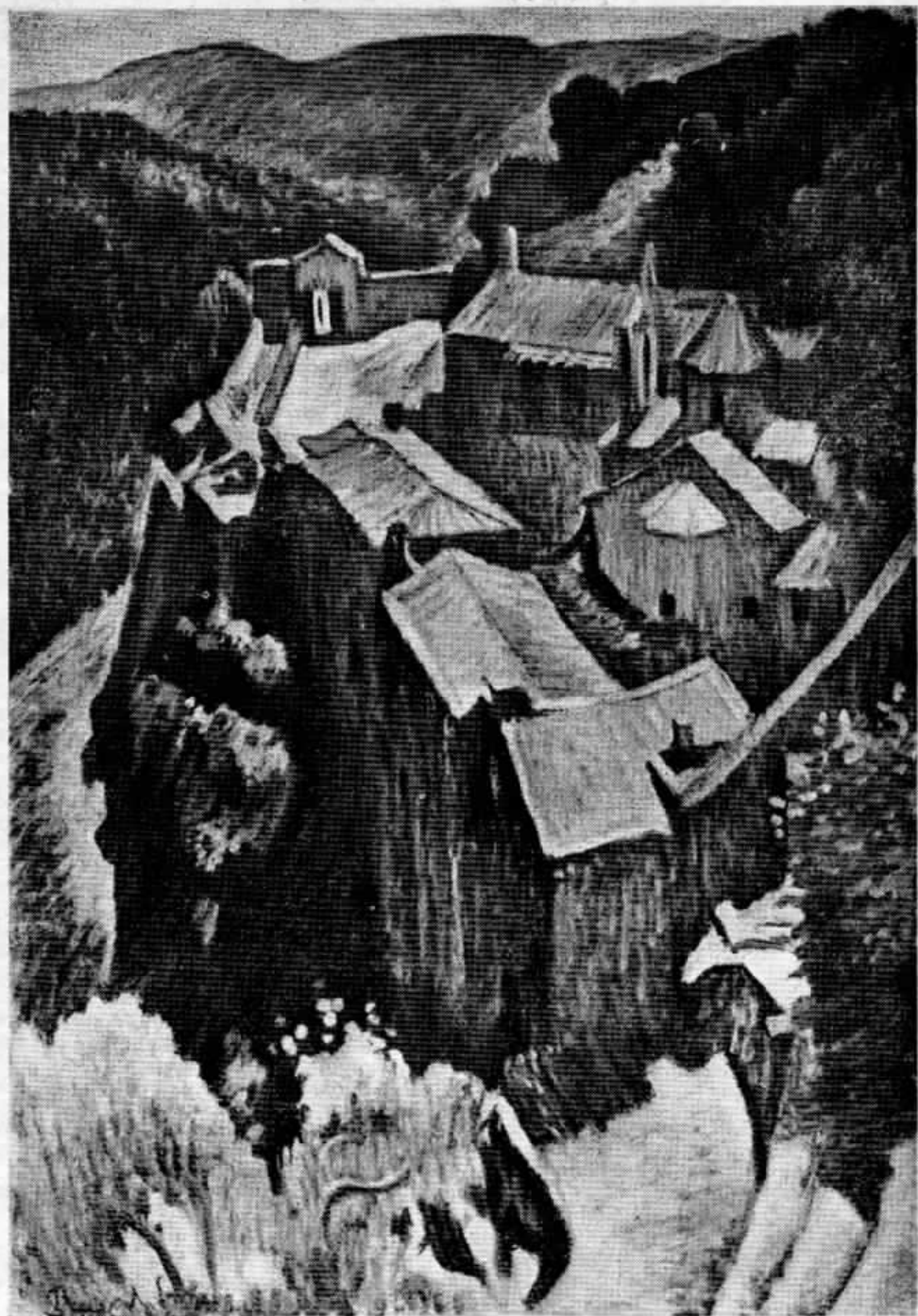
Μετὰ αὐτὰς κυρίως τὰς ἀρχὰς ἡ συνείδησις προφυλάσσεται ἀπὸ τὴν ἀποσύνθεσιν καὶ ἐνιαχύεται ὡς ψυχικὸν ὄργανον. Ὑπὸ τοιαύτην ἔννοιαν ἡ συνείδησις εἶναι ὁ ρυθμιστὴς τῆς προσωπικότητος, ὁ ὁποῖος ρυ-

(*) Τὸ Totem καὶ Tabou εἶναι συμβολικαὶ ἔννοιαι χρησιμοποιούμεναι ὑπὸ τῶν διαφόρων ἀγρίων φυλῶν καὶ συμβολίζουν τὴν ἱερότητα καὶ τὴν ἠθικὴν κάθαρσιν.

θμίζει τὸ ἀκατέργαστον ὕλικον τὸ προσφερόμενον ἀπὸ τοῦ πρώτου καὶ βασικοῦ ἐνοστικτοῦ τῆς ζωῆς μέχρι τοῦ τελευταίου αἰσθήματος. Τὸ ὕλικον αὐτὸ δὲν ἔχει μορφοποιηθῆ προτοῦ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν συνείδησιν, ἀλλὰ θὰ ὑποστῇ τὴν κατεργασίαν τοῦ ἀναλόγου τῆς ποιότητος τῆς συνειδήσεως, μετὰ τὴν καθαρτικὴν δύναμιν, διὰ νὰ ἀποτελέσῃ ἀναπόσπαστον πλῆρον τῆς προσωπικότητος. Εἶναι σαφές, βεβαίως, ὅτι ὑπὸ τοιαύτης συνθήκας ἡ συνείδησις δὲν ἀποτελεῖ ὄντοτητα στατικήν, ἀλλ' ὄλος τούναντιον, ἐξελισσομένη καὶ δημιουργικήν. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἡ σκοπιμότης τῆς ψυχικῆς βιώσεως παρέχει θαυμαστὸν στάδιον προόδου τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος.

Μήπως ὁμως δι' αὐτῶν φθάνομεν νὰ ὑποστηρίζωμεν ἕνα εἶδος ντετερμινισμοῦ εἰς τὸν ψυχικὸν κόσμον τοῦ ἀνθρώπου, ἀντίθετον μετὰ τοῦ φυσικοῦ, ἀλλὰ πάντως ντετερμινισμοῦ; Εἰς ἐκείνους ποῦ θὰ ἤθελαν νὰ ὑποτάσσωνται εἰς τοὺς δρους θὰ ἐλέγαμεν καί, ἔαν αὕτη ἡ ἔννοια τοῦ πνεύματος, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὸ ἀντικειμενικὸν περιεχόμενον τῆς συνειδήσεως δὲν ἀπέκλειε τὸν ὄρον τῆς ἀναγκαιότητος.

Ἀπὸ τὴν στιγμήν ποῦ θὰ ἀφίσταμεν τὰς προκαταλήψεις, αἱ ὁποῖαι ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν ἐδέσαμεν τὸ ψυχικὸν περιεχόμενον τοῦ ἀνθρώπου εἰς νεκροῦς τύπους, βλέπομεν ὅτι ἡ συνείδησις εἶναι ψυχικὸν ὄργανον πλασμένον διὰ μίαν ἑλευθέραν προσωπικότητα. Δὲν ἀποτελεῖ πλάσμα τῆς φαντασίας τῶν νεωτέρων ψυχολόγων ἀπὸ τὴν ἀνάγκην δῆθεν τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας νὰ ἀνεύρῃ ἕνα καὶ μόνον «κινουὺν αἴτιον» τοῦ ψυχικοῦ ὀργανισμοῦ. Ἡ συνείδησις, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ποῦ ἀνεπτύχθη εἰς τὴν παρούσαν μελέτην, εἶναι μίαν πραγματικότης, ἡ ὁποία στηρίζεται ἐπὶ τῆς πείρας καὶ τῆς παρατηρήσεως καὶ ἀποτελεῖ κατὰ τὰ πορίσματα τῆς ἀπροκαταλήπτου νεωτέρας ἐπιστήμης πραγματικὸν ἐπιστημονικὸν δεδομένον. Παίζει πρωτεύοντα καὶ κυρίαρχον ρόλον εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς δραστηριότητος καὶ τῆς δημιουργικότητος τοῦ ψυχικοῦ ὀργανισμοῦ διὰ τὴν ὀδηγήσῃ τελικῶς εἰς τὴν εὐτυχίαν, τοῦ ἀνθρωπίνου βιῶτος. Ἐάν κατορθώσῃ ὁ ἀνθρώπος νὰ ἀφαιρήσῃ τὰ πολλὰ καὶ μεγάλα παράσιτα τοῦ ὀργάνου τῆς συνειδήσεως, θὰ αἰσθανθῇ τὴν ἀξίαν τῆς ψυχῆς του.

ΣΕΜΕΡΤΖΙΔΗ

ΜΟΝΗ ΚΛΕΙΣΤΩΝ

Ο ΚΟΣΜΟΣ ΤΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Ἡ Ἀποστολίδη, Ἀνθολογία 1708-1933.

Τώρα τελευταία ἐκυκλοφόρησε σὲ νέα ἔκδοσις ἡ «Ἀνθολογία» τοῦ κ. Ἡ. Ἀποστολίδη. Εἶναι—χωρὶς καμμία καινούργια προσθήκη—ἡ ἴδια ἀνθολογία ποὺ πρωτοεμφανίσθηκε πρὸ ὀκταετίας καὶ περιλαμβάνει τὴν μέχρι τοῦ 1933 νεοελληνικὴ ποίησι (1708-1933).

Κατὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, οἱ «Ἀκτινές» δὲν εἶχαν ἀκόμα ἐκδοθῆ καὶ μᾶς δίδεται τώρα ἡ εὐκαιρία ν' ἀσχοληθοῦμε μὲ τὸ ἀξιόλογο τοῦτο βιβλίον. Ἀπ' τὴν πρώτη στιγμή, μὲ τ' ἀπλό φυλλομέτρημα τῆς Ἀνθολογίας, διαπιστώνεις πὺς ὁ ἀνθολόγος τῆς ὄταν ἐσώναζε τὸ ὄλικό τῆς—ὄλικό διαλεγμένο, μὲ πολύμοχθο φροντίδα καὶ μ' ἀγάπη στοὺς Ἕλληνας ποιητὰς—ἐπεδίωξε μιὰ συστηματικὴ κἄθαροι στὸν ὄγκο τῶν ἑλληνικῶν τραγουδιῶν. Κατέβαλε προσπάθεια νὰ παρουσιάσῃ, ὅσο ἦταν δυνατόν, τὴν ἑλληνικὴν ποίησι ἀπηλλαγμένη ἀπὸ τὴν ἀφθονὴν ρητορεία, τὴν ἀρρωστημένη εὐαισθησία, τὴν μιξέρια κι' αὐτὸ τὸ συνεχὲς κλαφάρικο ὄφος τῶν νεοελλήνων, τὴν κλαυφραγοῦρα, ὅπως ἔλεγε ὁ Λασκαράτος, ποὺ τόσο συχνὰ συναντᾶς στὰ φιλολογικὰ μας φύλλα καὶ στὰ βιβλία τῶν περισσοτέρων ποιητῶν μας. Δὲν μπορεῖς ν' ἀποφανθῆς πὺς τελειωτικὰ πέτυχε ὁ σκοπὸς τῆς ἐργασίας, μὰ κατορθώνει ὥστε νὰ σηματοδίησῃ γιὰ πολλοὺς ἀπὸ τοὺς ποιητὰς μας καλύτερη ἰδέα γιὰ τὴν προσωπικότητά τους μὲ τὸ διάβασμα τῆς ἀνθολογίας παρὰ μὲ τὴν μελέτη τοῦ ἔργου των στὶς ἀτομικὲς τῶν συλλογές. Ἐγίνε ὅ,τι ἦτο δυνατόν γιὰ νὰ δοθῆ ὅ,τι ὑγιέστερο καὶ αἰσθητικώτερο ὑπάρχει στὰ τραγουδιὰ τῶν ποιητῶν μας.

Ἡ ἐργασία τοῦ κ. Ἀποστολίδη πέρνει περισσότερὴ ἀξία ὅταν ἀναλογισθῆ κανεὶς πὺς πρὶν ἀπὸ τὸ βιβλίον του, κατὰ τὴν δεκαετία 1922-1932, εἶδαν τὸ φῶς ἀρκετὰ παρόμοια βιβλία, ἀπὸ τοὺς νέους κριτικούς τῆς ποιησεως μας. Κι' εἶναι ἀλήθεια πὺς ἡ ἐργασία τῶν ἀνθολόγων ἐκείνων—ποῦτυχε νᾶναι κι' οἱ ἴδιοι ποιητὰι—Ἄγρας, Παράσχος, Γιούφυλλης, Μυρτιάττισσα, ἐνδιαφέρθηκε εἰδικώτερα διὰ τοὺς ποιητὰς ποὺ φανερώθηκαν μετὰ τὸ 1900 καὶ νοιάστηκε περισσότερο γιὰ τὴν λυρικότητα καὶ τὴν μορφικὴ ἐπεξεργασία τοῦ τραγουδιοῦ παρὰ γιὰ τὸ περιεχόμενο—δύσκολο ν' ἀπαρνηθῆς τὸν ἑαυτό σου καὶ τοὺς συνοδοιπόρους τῆς ἐποχῆς σου—πράγμα ποῦκανε ὁ

μῶς νᾶναι οἱ συλλογές τους πολὺ ὑποκειμενικὲς καὶ ὀλιγώτερο ἀντικειμενικές. Ἡ φροντίδα ὁμῶς τοῦ κ. Ἀποστολίδη δὲν ἐλύστηκε ἀποκλειστικὰ καὶ μόνον ἀπ' τὴν φόρμα, ἀλλὰ κύτταξε νὰ δώσῃ στὸ πᾶν κοινὸ καὶ τὸ τραγοῦδι ἐκείνον ποὺ θέλει νὰ πῆ κάτι περισσότερο μὲ τὸ περιεχόμενο του.

Καὶ βλέπει ὁ ἀναγνώστης στὶς σελίδες τοῦ βιβλίου, σ' ἐκείνες ποὺ δικαιοματικὰ ἀνήκουν στοὺς καθιερωμένους ποιητὰς μας, νὰ παρελαύνουν ὄχι μόνον τὰ κλασσικὰ πιά ποιητὰς τους, ποὺ συναντᾶ σὲ κάθε σχεδὸν ἀνθολογία, ἀλλὰ καὶ νέα τραγοῦδια. Μεγαλώνει ἔτσι ὁ κύκλος τῶν γνωστῶν καλῶν ἑλληνικῶν τραγοῦδιῶν, ποὺ προορίζονται γιὰ τὸ εὐρύτερο κοινὸ, καὶ παρουσιάζεται πληρέστερα ἡ ἑλληνικὴ ποίησις μας.

Μέσα στὸ βιβλίον τοῦ κ. Ἀποστολίδη πέρνουν τὴ θέσι τους ὄλοι οἱ ποιητὰι μας. Κι' ἐκείνοι μὲ τὴν περίκομη μουσικὴ ἔκφρασι, κι' αὐτοὶ μὲ τὴν ἐξεζητημένη τέχνη καὶ οἱ ἄλλοι μὲ τ' ἀπλό παιχνίδισμα τοῦ στίχου. Ὅλοι ἀντιπροσωπεύονται μὲ τὴν ἀξία τους. Κι' οἱ νέοι ποὺ τότε πρωτοεμφανίσθηκαν—μέσα σ' αὐτοὺς βέ κι' ἐκείνοι, ποὺ πρωτοπαρουσιάστηκαν στὰ γράμματα ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν ἀνθολόγο ὅταν ἦταν ὁ ἀρχισυντάκτης τοῦ φιλολογικοῦ παρατηρήματος τῆς «Ἐγκυκλοπαιδείας» τοποθετοῦνται μὲ ἴσα δικαιώματα δίπλα στοὺς παλῆους, τοὺς καθιερωμένους. Δὲν προστίθεται ἡ Ἀνθολογία ὡς μία ἐπιπλέον εἰς τὸ πλῆθος τῶν ἀνθολογιῶν—ὁ κ. Χρυσανθακόπουλος εἰς τὸν πρόλογον τοῦ δικοῦ του βιβλίου παραθέτει ὡς βιβλιογραφίαν τῶν ἑκατὸν ἐτῶν ἴσασε σαράντα ἀνθολογίες—ἀλλὰ εἶναι ἡ καλύτερη τῆς ἑλληνικῆς ποιησεως σὲ γοῖστο καὶ διατύπωσι.

Τὰ χαρίσματα ὁμῶς τοῦ βιβλίου δὲν ἀπαλλάσσουν τοὺς ποιητὰς μας ἀπὸ ἐνὸς πνεύμα κριτικῆς ποὺ ἀθελά του ὁ μελετητὴς τοῦ βιβλίου, κάνει καθὼς βλέπει συγκεντρωμένη τὴν ἐργασία τῶν νεοελλήνων ποιητῶν. Ἡ ἐργασία τοῦ κ. Ἀποστολίδη δὲν ἔμπορεσε νὰ κρύψῃ μίαν κάποια γύμνια τῶν ποιητῶν μας καὶ τὴν ἑλλειψὶ παλμοῦ σ' ὄλην μας τὴν ποίησι. Ὁ κ. Ἀποστολίδη φρόντισε γιὰ τὴν εὐπρεπῆ παρέλασι τῶν νεοελλήνων ποιητῶν, μὰ δὲν εὐθύνεται γιὰ τὴν ἑλλειψὶ ζωντανίας καὶ πλοῦσιας ζωῆς ποὺ παρατηρεῖται στὸ ἔργον τους. Ἡ ὄλη του προσπάθεια στάθηκε στὴν ἐπιλογὴ τῶν ἑλληνικῶν ποιημάτων. Καὶ κλεινόντας τὶς σελίδες τοῦ βιβλίου του, ἴσως μ' εὐχαρίστησι σιγοψιθυρίζεις μερικὰ ἀπὸ τὰ τρα-

γούδια τῆς «Ἀνθολογίας» ἀλλ' ὅταν, ἐξ ἀφορμῆς τῆς, ἀντιμετωπίζεις τὴν ὅλην ὑπόστασι τῆς Ἑλληνικῆς ποιήσεως δὲν μπορεῖς νὰ παρασιωπήσης μερικά πράγματα.

Χωρὶς νὰ θέλῃς σοῦρῃσαι σκέψεις γιὰ τὴν ἀξία τῆς νεοελληνικῆς ποιήσεως. Μερικὲς τέτοιες σκέψεις, —ποῦναι ἀλήθεια πῶς δὲν τὶς ἐδημιούργησε μοναχὰ τὸ βιβλίον τοῦ κ. Ἀποστολίδη, μὰ καὶ κάποια συστηματικὴ ἐξέτασις τοῦ συνολικοῦ ἔργου τῶν ποιητῶν μας—δὲν θάταν ἀσκοπο μ' αὐτὴ τὴν εὐκαιρία νὰ διατυπωθῶν.

Γενικὰ ὁ ποιητὴς τῶν χρόνων μας δὲν εἶναι ἡ μεγάλη ψυχὴ. Δὲν εἶναι τὸ μεγάλο μάτι, π' ἀγκαλιάζει τὴν γύρω του ζωὴ. Οἱ νεοελληνικὲς ποιητὰ ἀποενώθηκαν ἀπὸ τὸν λαὸ μας, τράθησαν ἐγωϊστικὰ δικό τους δρόμο. Ἄγνοησαν τὶς βασικὰς ἀνάγκης τοῦ ἑαυτοῦ των καὶ τῶν συναθρώπων των. Δὲν νοιάστηκαν γιὰ τὸ βαθύτερον ἀνθρώπινο δράμα. Ὁμιλοῦν βέβαια περὶ ἀνησυχῶν, ἀλλ' οἱ ἀνησυχίες τους ταυτίζονται μὲ τὴν εὐκολὴ συγκίνησι, εἶναι οἱ ἀνησυχίες τῆς μορφῆς. Ἀσχολῆθηκαν περισσότερο μὲ τὴ ρητορεία παρὰ μὲ τὴν ψυχικὴ ἀνάγκη. Δὲν κατάφεραν οἱ ποιητὰ μας νὰ ξεπεράσωσιν τὴν ἐφημέριότητα. Τὰ τραγούδια τῆς ὀριμῆς τους ἡλικίας διαφέρουν ἀπὸ τὰ νεανικά τους πρωτόλεια μόνο στὴν ἐπεξεργασίαν τῆς φόρμας, ἔχουν περισσώτερη μαστοριά, ὁ στίχος τους εἶναι μουσικώτερος, μὰ ἡ ἔμπνευσις, ἡ ἰδέα, μένει ἡ ἴδια, χωρὶς τὸν στοχασμὸν, χωρὶς βάθος. Δὲν εἶναι ἀνάγκη νᾶσαι ὁπαδὸς τοῦ γνωστοῦ καθηγητοῦ τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας στὸ Πανεπιστήμιον τῆς Θεσσαλονίκης, γιὰ νὰ διαπιστώσῃς πῶς ἀπὸ τὸ σύνολον τῆς ποιήσεώς μας λείπει ἡ μεγάλη πνοή. Ἄναζητᾶς τὴν μεγάλην συγκίνησιν καὶ δὲν τὴν βρίσκεις. Τὸ μεγάλο θέμα ποῦ νὰ γνωρίζῃ τὴ ζωὴ δὲν ὑπάρχει. Γίνεται τραγούδι, ἀπὸ τοὺς ποιητὰς μας, κάθε ἄρρωστη διάνοις, κάθε ἄωρη σκέψις, κάθε φτωχὸ συναίσθημα.

Καὶ αἰτία τῆς μιζέριας αὐτῆς εἶναι καὶ τ' ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς στὴν ζωὴ τῶν ποιητῶν μας δὲν ἔπαιξε σημαντικὸν ρόλον. Ὡς πηγὴ ἐμπνεύσεως ἀγνοήθηκε ἡ Γραφή. Μὲ φανατισμὸν οἱ ποιητὰ μας ἐκλείωναν τὰ μάτια μπρὸς σὲ τόσο φωτεινὰ παραδείγματα ποῦ ἔδειξαν στὸ σημεῖον αὐτὸ οἱ ποιητὰ—καὶ τί ποιητὰ!—ξένων χωρῶν. Θέλησαν οἱ ποιητὰ μας νὰ ζήσωσιν μακρὰ ποῦ τὶς πηγές τῶν ὑδάτων καὶ δέχτηκαν νὰ τραφοῦν ἀποκλειστικὰ ἀπὸ τὸν ὕλισμόν τοῦ 19ου αἰῶνος. Τοὺς ἐνέπνευσε μόνον ὁ Γαλ-

λικὸς ρωμαντισμὸς. Παραμερίστηκε τὸ Δημοτικὸν μὰς τραγούδι. Ἀγνοήθηκε ὁ Σολωμὸς. Ἀγνοήθηκε σχεδὸν ἡ Ἑλληνικὴ ζωὴ καὶ ἡ κάποια παράδοσις τῆς.

Κί' εἶσι οἱ πλείστοι τῶν νεοελληνικῶν ποιητῶν ἔμειναν πνευματικῶς ἀνερωμάτιστοι, ἀθηρηκοί, χωρὶς Θεόν, χωρὶς δύναμιν, χωρὶς ἰδανικά, χωρὶς κατεύθυνσιν. Οἱ σχέσεις τους μὲ τὸν Χριστιανισμὸν στάθησαν μοναχὰ συναισθηματικῆς. Φθάνουν ἴσαμε τὸ κατῶφλι τῆς χριστιανικῆς γιορτῆς. Αὐτὴν τὴν χριστιανικὴν γιορτὴν τραγουδοῦν ἱκαμίαι φορὰ ὅπως τραγοῦδῃσαν προηγουμένως, στὸν ἴδιον τόνον μὲ τὴν ἴδιαν θέρημ, τὸ εἶδωλον, τὸν ἀρχαῖον θεόν, τὸ μυθολογικὸν ξωτικόν. Ἄδυνατοῦν νὰ νοιώσωσιν τὸ ἀγνόν, τὰ συλλάθωσιν τὸ αἰώνιον, τρομάζωσιν στὸ ὑπερφυσικόν καὶ διπλομανταλώνονται στὸν ἑαυτὸν τους. Καὶ εἶσι δημιουργήθηκε μίαι ποιησι ἀναιμικὴ, ἀσθενικὴ, μονότονη καὶ χωρὶς ζωτικότητα. Διαγράφεται μέσα στὰ πλαίσια τῆς μίαι νοθευμένης ζωῆς, μίαι παραποιήσις τῆς ἀληθινῆς ζωῆς καὶ ἐμφανίζονται ποιητικῆς μορφῆς, ποῦ μόλις ὀρθώνονται στὸ χρόνον, πέφτουν μόνες των. Ἡ ὅλη νεοελληνικὴ ποιησις ἐξαντλεῖται σ' ἓνα φτωχὸ συναίσθημα. Ὁ λυρισμὸς τῆς εἶναι ρηχός, ἀνίκανος νὰ θρέψῃ τὴν ψυχὴν.

Κί' εἶναι ἀλήθεια πῶς τὴν τελευταία δεκαπενταετία σημειώνεται κάποια ἀλλαγὴ. Μὲ τὸ νὰ μὴ ἱκανοποιοῦνται οἱ ψυχικῆς ἀνάγκης ἀπὸ τὸν βερμπαλισμόν, τὴν κενοδοξίαν καὶ τὴν ἐξωτερικότητα, ἀρχίζωσιν καὶ δίδωσιν προσοχὴν οἱ σύγχρονοι μας σὲ ὀρισμαίνους μας ποιητὰς ποῦ ἡ ποιησις τους ἔχει κάποιο ὑγιὲς περιεχόμενον χωρὶς καθόλου νὰ ὑπερῆν σὲ τέχνην. Τὸ ἔργον τους γίνεται περισσότερο γνωστὸν κί' ἡ ἐπίδρασις τους, ἰδίως στοὺς νέους συναδέλφους των, ὄλο καὶ μεγαλώνει. Ἡ μελέτη τους ἀπασχολεῖ τὸ ἐνδιαφέρον των σκεπτομένων τοῦ τόπου μας. Ἰκάτως οἱ νέοι μας ἔμαθαν νὰ μὴν ξιππάζωνται ἀπὸ τὴν ρητορείαν καὶ ζητοῦσιν στὸ ἔργον τῶν ποιητῶν εὐαικρίνειαν, συνέπειαν καὶ ἐσωτερικὴν ζωὴν. Οἱ ποιητὰ αὐτοί, ποῦ ὁ ἀριθμὸς των δὲν ὑπερβαίνει τὰ δάκτυλα τῶν χειρῶν, δημιουργοῦν βέβαια ἐλλείδες γιὰ ἓνα καλύτερον αὔριον στὴν ποιησι μας, δὲν ἀρκεῖ ὅμως ἡ παρουσία τους γιὰ νὰ φθάσῃς στὸ σημεῖον νὰ σημειώσῃς τροφὴν στὴν Ἑλληνικὴν ποιησι. Γιὰ τὸ σύνολον τῆς νεοελληνικῆς ποιήσεως ἰσχύουν οἱ κάπως μελαγχολικῆς ὁκέψεις ποῦ ἐξ ἀφορμῆς τῆς Ἀνθολογίας διευτυπώθησαν παραπάνω.

Σ. ΚΑΛΗΣΠΕΡΗΣ

Περιοδικόν «Ἀκτινες», ἔργον τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων»—Συνδρομὴ ἔτησι: ἑσωτερικὸν δραχ. 50, τιμὴ φύλλον δραχ. 5—Ἰγούθηνος: Δ. Γ. Σταμάτης, Καρύστου 14—Προϊστάμενος τυπογραφείου: Δ. Παπακωνσταντίνου, Μαυρομυλάς 176—Ἐπιστολαὶ καὶ ἐμβάσματα: Γεώργ. Ἀλεξίου, Καρύστου 14, Ἀθήνας (1)—Χειρόγραφα δὲν ἐπιστρέφονται.